

**A közép-európai regionális
együttműködés motorja: a Visegrád
Csoport**

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	3
KÖZÉP-KELET VAGY KELET-KÖZÉP? IDENTIFIKÁCIÓS PROBLÉMÁK ÉS FOGALMI ZÚRZAVAR AZ ELBÁTÓL KELETRE, AZ URÁLTÓL NYUGATRA...	4
A VISEGRÁD CSOPORT SZERVEZETE, MŰKÖDÉSI MECHANIZMUSAI. AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS TÖRTÉNETE, TERÜLETEI, EREDMÉNYEI	12
A kezdetek. A V4 „küldetésnyilatkozata” (1991-1993)	12
„Visegrád halott, éljen a CEFTA!” (Nyusztay, 2002, 107. p.) Az együttműködés bizonytalanságai, gyengülése (1993-1998)	15
Az összefogás szorosabbá tétele, a kooperáció felívelő szakasza. Szimbolikus viták és az uniós csatlakozás nehézségei (1998-2004)	18
Visegrád Csoport újratöltve – az együttműködés tartalma 2004 után	22
KÖZÖS ÉRDEKEGYEZTETÉS ÉS A KOOPERATÍV STRATÉGIÁK ÉRVÉNYESÜLÉSE AZ UNIÓS CSATLAKOZÁS UTÁN	23
Kooperáció az EU intézményrendszerén belül	23
Az európai szomszédságpolitika	26
Biztonság- és védelempolitika	32
Gazdaságpolitika	36
AZ EURÓPAI UNIÓ JÖVŐJE „VISEGRÁDI” SZEMSZÖGBŐL	38
ZÁRÓGONDOLATOK ÉS UTÓSZÓ	41
FELHASZNÁLT IRODALOM	44

Bevezetés

Korunk mindennapjaiban a 2008 óta tartó gazdasági recesszió rendkívüli, mindenre kiterjedő determinációs erővel bír. Az unió napirendjén egyre gyakrabban jelennek meg azok az elképzelések (koncentrikus körök Európája, mag-Európa koncepciók, többsebességes Európa), amelyek az euróövezeti tagállamok Unión belüli szorosabb integrációját sürgetik. Ez Szlovákia kivételével a Visegrád Csoport többi tagállamát olyan helyzetbe hozhatja, amelyben uniós tagságuk devalválódhat. A potenciális devalváció az euróövezethez való csatlakozással elkerülhető. Ez a csatlakozás azonban nem csupán a közös valuta bevezetését jelenti, hanem a döntést is amellet, hogy a valuta stabilitását biztosító centralizáltabb uniós gazdasági kormányzás, és az azt maga után vonó mélyebb politikai integráció részei kívánnak-e lenni a tagállamok. Az e kérdésben való állásfoglalás elkerülhetetlen a visegrádi államok számára. A válaszadás során pedig lehetőség nyílik a regionális egyeztetésre, az elképzelések összehangolására, hiszen véleményem szerint, amennyiben ezek a tervek valósággá válnak, egy korszak lezárul mind az Európai Unió, mint a V4 történetében. Ez az a felismerés, ami arra készítetett, hogy beleássam magam a visegrádi együttműködés tanulmányozásába. További motivációs forrást jelentett a külföldön élő magyar ismerőseimmel folytatott beszélgetések tapasztalata, mely szerint bárhol a világon egy magyar ember könnyebben szót ért egy közép-európaival, mint egy amerikaival vagy nyugat-európaival. Mindez arra készítetett, hogy megvizsgáljam, hogy a régiót feldúló történelmi feszültségek ellenére mi az, ami mégis összeköt bennünket? Mitől válunk közép-európaivá? Egyáltalán mit jelent Közép-Európa? Az első fejezetben ennek a tárgyalására térek ki, ezt követően a Visegrád Csoport működésének főbb történeti periódusait tekintem át, majd a különböző policy illetve politics területeken megvalósuló együttműködés elemzésével zárom soraimat.

Dolgozatom központi kérdése, hogy a Visegrád Csoport létrehozása és működése milyen mértékben járult hozzá a közép-kelet-európai régió külső (uniós szinten megvalósuló) és belső (regionális szintű) integrációjához? Bár feltételezem, hogy az együttműködés területén számtalan olyan tényező van, amelyek a széthúzás irányába hatnak és a szkeptikusokat arra készítetik, hogy a kooperáció halálát kiáltsák, a célom, hogy igazoljam a Visegrád Csoportban rejlő potenciált.

Közép-Kelet vagy Kelet-Közép? Identifikációs problémák és fogalmi zűrzavar az Elbától keletre, az Uráltól nyugatra

Se nem Kelet, se nem Nyugat: van egy terület Európában, melynek államai a történelem viharainak, alakulásának köszönhetően időről időre komoly identifikációs kríziseket éltek át. Ezeket a kríziseket bonyolítják azok a régiót kelettől és nyugattól egyaránt elhatároló szociokulturális különbségek, amelyek a 10. században bekövetkező egyházszakadás után, valamint a 16. században a polgárosodás helyett a feudalizmus rendszerének megmerevedésével egyre nyilvánvalóbbá váltak. Az Európa nyugati részét jellemző nyugati kereszténység, hűbériség, majd polgári fejlődés valamint a keleti ortodoxia és despotikus cárizmus között élő népeknek folyamatosan válaszokat kellett adniuk arra, hogy hol a helyük Európában, sőt számos esetben az Európa-tudatuk rögzítésén kívül nemzeti identitásuk újrafogalmazására is szükség volt. A 20. század kataklizmái során egyre fontosabbá váltak, megsokszorozódtak ezek a válaszadási kísérletek. (Romsics, 1997) Dolgozatom első részében főként a közép-európai térség fogalmának meghatározására, a Visegrád Csoport országainak historiográfiai vitákban játszott szerepére, Európa-konceptiójának alakulására szeretnék fókuszálni, hiszen – úgy gondolom – ez jelentős mértékben meghatározza a régióhoz és közvetetten a regionális együttműködéshez való viszonyukat, hozzáállásukat.

Számos szerző hivatkozik arra, hogy Közép-Európa fogalmának felvázolásakor aligha fordulhatunk segítségért meglévő topográfiai ismereteinkhez, hiszen maga a régió egyrészt a különböző korszakok meghatározó politikai szereplőinek és intelligenciájának valóságértelmezéseinek és fikcióin alapuló gazdasági, politikai és/vagy szociokulturális konstrukció, másrészt több síkon (kulturális, gazdasági, politikai és geopolitikai dimenzióban) detektálható, folyamatosan változó fogalom. (Kiss J., 2010; Terényi, 2010) „*Közép-Európa funkcionális fogalom*” (Terényi, 2010, 4. p.), amelynek koordinátáit a különböző történelmi korszakok és az említett nézőpontok kombinációi adják. A definíciók állandó cserélődése pedig nem csupán új tartalommal, hanem minduntalan új geográfiai határokkal és elnevezésekkel ruházta fel a régiót. (Terényi, 2010)

A történeti korszakok tengelyén négy olyan csomópont található, amelyek elementáris erővel befolyásolták Közép-Európa koncepcióját. Ezek közé tartozik a német nemzetállamiság kiépülése, az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése és a versailles-i békerendezés következtében kialakuló kisállamok útkeresése, a bipoláris világrend és a hidegháború kibontakozása, valamint a közép-európai rendszerváltások időszaka és a térség azt követő átrendeződése. (Kiss J., 2010) Dolgozatom első fejezetében nem pusztán ezeknek a fogalom szempontjából meghatározó korszakoknak az említett dimenziókkal való összefüggéseit fogom felvázolni, hanem kísérletet teszek arra is, hogy Közép-Európát földrajzilag Nyugat- (német területek) és Kelet-Közép-Európára (visegrádi országok) bontva mindkét alrégió szemszögéből megvilágítsam a fogalomra vonatkozó elképzeléseket.

Kiss J. László tanulmányában a Közép-Európáról való diskurzus megindulását a vesztfáliai béke megkötésétől datálja. 1648-ban a fejlődő és gyarmatbirodalmaikat építő európai nagyhatalmak a német-római birodalom feldarabolásában látták az európai status quo megteremtésének lehetőségét. (Kiss J., 2010) A 17-18. században Közép-Európára kizárólag földrajzi területként tekintettek és a kontinens centrumában elhelyezkedő német nyelvterületeket értették alatta. Az első világháború előtt a közép-gondolat többnyire csak gazdasági törekvésekkel kapcsolódott össze. A Mitteleuropa koncepció megalapozása, magának a fogalomnak a bevezetése Friedrich List nevéhez fűződik, aki 1841-ben egy közép-európai (Németország és Ausztria között létrejövő) vámunió kialakítását szorgalmazta az erős német nemzetállam megteremtésének céljából. Az egységes német nemzetállam létrejöttével (1871) azonban a fogalom a politikai folyamatok pályájára került és megkezdte a fentiekben felvázolt útját. Mitteleuropa a gazdaságilag egyre fejlettebbé váló, így piacait és egyben hatalmi-politikai befolyását, területét növelni kívánó Németország expanziós törekvéseinek hátterét adta és egy olyan, a német és orosz nyelvterületek közötti térség bevonásával létrejövő gazdasági-politikai közösség kialakítására irányuló törekvés szinonimájává vált, amelyben Németország domináns szerephez juthat. Friedrich Naumann 1915-ben publikált Mitteleuropa c. könyvében egy olyan közép-európai államszövetséget vázol fel, amelyben a térség államai ugyan szuverenitásukat megőrizték volna, ám a térségen belül kialakuló gazdasági munkamegosztás (ipar-mezőgazdaság) mindenképpen meghatározó szerephez juttatta volna Németországot. Az első világháború kitörésének közeledtével egyre inkább teret nyertek az imperialista szándékok, és komoly vita

alakult ki arról, hogy Németország milyen irányban érvényesítse birodalomépítő céljait: tengerentúli gyarmatokra tegyen szert és ez esetben Mitteleuropa-ra mint gyarmatpolitikájának gazdasági biztosítékára tekintsen vagy magán az európai kontinensen váljon hegemon hatalommá Mitteleuropa térségének bekebelezésével, pótolva a tengerentúli gyarmatok hiányát. (Mező, 2001) Bár Németország az első utat választotta, a háború évei alatt a térségre, mint politikai szövetségesre tekintett. Érezhető, hogy a 19. század közepétől kezdve Közép-Európa fogalma a földrajzi centrumból egyre inkább keletebbre tolódott és politikai tartalma az orosz és német területek közötti térség Németországgal és Ausztriával való kapcsolatában gyökerezett. (Terényi, 2010) František Palacký az 1840-es években dolgozta ki az „*ausztroszláv koncepciót*” (Hanák, 1989, 562. p.), amely egy erősebb szövetséget jelentett volna a Habsburg Birodalom népei között. Elképzelésében az etnikai és tartományi elveket kombinálta, motivációja pedig elsősorban az oroszoktól illetve Németország és Ausztria egyesítésétől való félelme volt. A kisnemzetek nagyhatalmak közötti létezésének garanciáját ugyanis Ausztria megmaradásában és a Birodalom föderalizálásában látta. (Hanák, 1989; Kundera, 1984) Noha kulturális értelemben Közép-Európa heterogénnek tekinthető, hiszen a dunai monarchia nemzetiségei mindvégig megőrizték kulturális, nyelvi identitásukat, ugyanakkor a német nyelv közvetítő szerepének, az erős német kulturális hatásnak valamint a több évszázados multikulturális közegben való együttélés tapasztalatainak köszönhetően az Osztrák-Magyar Monarchia elősegítette egy „...*a szimbolikájában mindenképp könnyen átjárható kisnépek kulturális övezetének*” (Mező, 2001, 95. p.) létrejöttét.

A háború elvesztésével és a versailles-i béke megkötésével Közép-Európa fogalma megváltozott: a dunai monarchia feldarabolásával létrejövő kisállamok valamint a békerendezés során a térképre visszarájzolt Lengyelország konglomerátumává vált. A szuverenitásukat újonnan visszanyert államok gazdasági és politikai értelemben egyaránt elzárkóztak egymástól, félve a régi rend visszaállításának lehetőségétől éppen akkor, amikor egy erős regionális összefogás a legszükségesebb lett volna, hiszen megugrott az infláció mértéke, komoly gazdasági recesszió vette kezdetét, az államiség hagyományai gyengék voltak, a politikai rendszerek instabilitása a legtöbb államban autoriter rendszerek kialakulásához vezetett. Kétoldalú gazdasági kapcsolataikban ezek az államok elsősorban Németország felé köteleződtek el és (sok más tényező mellett) ez a térségi német gazdasági dominancia a második világháborúra való felkészülés során

lehetővé tette a németek számára a politikai feltételek diktálását is. (Kiss J., 2010) „...*A kisállamok megosztásán alapuló Mitteleuropa nem egyszerűen revizionista program volt, hanem a hitleri Németországnak a korábbi liberális-föderatív elképzeléseket felülíró agresszív hatalompolitikája.*” (Kiss J., 2010, 43. p.) Ez a hatalompolitika a térség szuverén államainak a németektől gazdaságilag és kormányzati struktúrájukban is függő, lekötözött államokká történő átalakítását célozta, kifacsarva a közép-európai eszme addigi tartalmát. (Mező, 2001) Míg Mitteleuropa a németek számára csak egy politikai programot jelentett, addig az Elba-Lajta vonalától egészen az orosz határig Közép-Európa fogalma identifikációs jelentőséget kapott. A világháború előtt kialakult egy értelmiségi konszenzus arra vonatkozóan, hogy Közép-Európa valójában Nyugat-Európa részét képezi, melynek határai megegyeznek a Német Császárság és az Osztrák-Magyar Monarchia keleti és délkeleti határaival. Ám a nagyhatalmi képlet versailles-i megbontásával a hatalmi vákuumban ragadt kisállamoknak szükségük volt arra, hogy identitásukat, Európa-tudatukat újrafogalmazzák. Az 1920-as években a régió tudósai elsősorban a hagyományosan jelen lévő nyugat-kelet dichotómia mentén próbáltak reflektálni a problémára. Míg a lengyel Oscar Halecki Oroszországot kirekesztette Európából és a német és orosz nyelvterületek közé eső részeket tekintette Kelet-Európának, addig a cseh Jaroslav Bidlo a bizánci hagyományok, ortodoxia, valamint a nyugati civilizáció és nyugati kereszténység mentén különböztette meg Kelet- és Nyugat-Európa fogalmát, Európa nyugati feléhez sorolva a jelenleg a Visegrád csoportot alkotó országokat. Ennek a dichotómiának az áttörése a második világháborút követően jelent meg, amikor brit és magyar történészek, valamint maga Halecki is, (utóbbi még mindig Oroszország Európából való kirekesztésével), felfigyelve a régió társadalmainak fejlettségi szintje közötti heterogenitásra, megpróbáltak különböző alrégiókat elkülöníteni Európában. Halecki 1950-ben szerkesztett tipológiájában megkülönböztette Nyugat-, Kelet-, Nyugat-Közép (német nyelvterületek), valamint Kelet-Közép-Európát. Ez utóbbi kategóriába sorolta Lengyelországot, a csehszlovák államot, a Duna medencét és a Baltikumot. (Romsics, 1997)

A térség szovjet megszállása valamint a hidegháborús logika és bipoláris világrend kibontakozása miatt azonban nem érhetett el nagy népszerűséget ez a teória, a régiót elsősorban Kelet-Európaként emlegették és ebbe a kategóriába beleértették a Szovjetunió Urálon inneni részét is. (Romsics, 1997) Német részről elmondható, hogy a Harmadik Birodalom kapitulálásával és a világháború végével Németország területe

két részre szakadt és megszűnt Európa „középnemzete” lenni. Az erős kontinentális hatalom kialakítására irányuló Mitteleuropa értelmét veszítette, a kialakuló Német Szövetségi Köztársaság politikai elitje realizálta, „...*hogyan a nyugat-német állam felemelkedése (...) csak egy új politikai földrajz koordinátaiban, Nyugat-Európa és az atlanti világ részeként lehetséges.*” (Kiss J., 2010, 43. p.) Az 1950-es évektől meginduló európai integráció, az Európai Gazdasági Közösség létrejötte voltaképpen pótolta a német igények kielégítését, hiszen Naumann Közép-Európa elképzelésének gyakorlatba való átültetését tette lehetővé. Az 1960-as évektől kezdve Mitteleuropa-t az Ostpolitikkal, a tudatos kelet felé való nyitás politikájával próbálták meg behelyettesíteni német illetve osztrák részről. Bruno Kreisky egykori osztrák külügyminiszter volt az első, aki a nyugati blokk politikusaként hivatalos látogatást tett a szovjet tömbön belül Lengyelországban majd Magyarországon. Hangsúlyozta, hogy a szovjet tömb nyugati peremén elhelyezkedő országok nem kezelhetők Kelet-Európaként, nem félt használni a Zentraleuropa kifejezést, továbbá bátorítani olyan regionális kezdeményezések létrejöttét, amelyek Észak-Európában Finnország speciális helyzetének köszönhetően bevetnek számítottak. 1945 után Közép-Európa tabuszóvá vált, és a német és osztrák keleti orientáció nem kapott kedvező nemzetközi fogadtatást sem Kelet, sem Nyugat felől. (Kiss J., 2010)

Milan Kundera 1984-es cikke (Tragedy of Central Europe) valamint Szűcs Jenő 1981-ben megjelent írása Vázlat Európa három történeti régiójáról címmel azonban a szocialista rendszerek gazdasági-politikai meggyengülésének időszakában újraindították a diskurzust és Közép-Európa fogalma egészen új mentális és emocionális töltetet kapott, kulturális identitássá és „*civilizációs gyűjtőfogalommá*” (Szűcs, 1983, 55. p.) vált. Közép-Európa fogalmi köréből kihagyták a németeket, inkább a visegrádi országokat értették alatta, és a közép-gondolat ezeknek az államoknak a Szovjetuniótól való elszakadási kísérleteinek, valamint a térség Nyugattal való reintegrációjára irányuló törekvéseinek szinonimájává vált. Ha ezekben az államokban meg is említették az egykori német koncepciókat, azt csak abból a célból tették, hogy igazolják az euroatlanti csatlakozásra való jogos igényüket, hiszen egykoron, mint Németország háttérbázisára tekintettek a térségre. Közép-Európa fogalmát a térség tudósai igyekeztek a Balkántól is függetleníteni. (Mező, 2001)

Kundera leszögezte, hogy a második világháború után nem két, hanem három Európáról beszélhetünk, Nyugat és Kelet mellett ugyanis van tere Közép-Európának is, ha nem is formálisan, de szociokulturális, civilizációs szempontból mindenképp. Szerinte a régió bár politikailag Kelet-Euróához tartozik, kulturálisan a nyugat szerves részét képi. Az „Európák” közös gyökerének tekinti a kereszténységet, ugyanakkor különbséget tesz Róma és Bizánc örökösei között. Elítéli a világszerte elfogadott szláv testvériség eszméjét hivatkozva arra, hogy ez csupán a szovjet annexiós igények legitimitáselvi közé tartozott és a nyelvi hasonlóságon kívül semmilyen lélektani azonosság nem figyelhető meg az oroszok és Közép-Európa szláv népei között. A „kis helyen sok nép és sok állam” térségében uralkodó népérzűlettől teljesen idegennek tartja a központosító, egy vezér, egy vallás, egy nép orosz tradícióit, amelyre Szűcs Jenő is hivatkozik az orosz abszolutizmus felvázolásánál. (Kundera, 1984; Szűcs, 1983)

Kundera világosan megjeleníti Közép-Európa fogalmának geopolitikai dimenzióját is, amikor azt írja, hogy a térség államainak története mindenekelőtt a nagyhatalmak által meghatározott. A kisállam szerinte egy olyan entitás, amelynek léte akármikor megkérdőjelezhető, és amely ennek tudatában is van. (Kundera, 1984)

Ez a bizonytalanság és az átható félelem Európa hegemon szereplőitől máig meghatározza a térség államainak geopolitikai orientációját. A cseh író Közép-Európa legnagyobb tragédiájának nem a szovjet megszállást tartotta, hanem azt, hogy a Nyugat megfélekezve ezekkel az államokkal alkotott kulturális egységről, hagyta, hogy Közép-Európa keletté váljon. A Nyugat Európa-percepciójában a kultúra és az értelmiség szupremáciáját, felváltotta a politika, a zsurnalizmus meghatározó szerepe, a média mindent elsőprő befolyása. Így Közép-Európára nem, mint velük szoros kulturális egységbe tartozó területre, hanem mint szovjet csatlós államokra tekintettek. A közép-európai államokban azonban az államosított média miatt megmaradt a kultúra elsősége; a szamizdat irodalom, a filmek, a színház a hatalmi nyomás mellett is őrizték mindazt, ami az ott élőket elválasztotta „Ivántól” és egybekapcsolta a Nyugattal. Ezen kívül Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon egyaránt a kultúra volt az, amely előkészítette, támogatta az időről időre Moszkvával szemben szerveződő tiltakozásokat, politikai mozgalmakat. Kundera felhívta a figyelmet arra, hogy a térség heterogenitása ellenére vannak olyan közös, meghatározó történelmi tapasztalatok, amelyek a régió államait egybefűzik. Ezek között említi meg az orosz megszállást, a szocializmust és a forradalmakat. Megjegyzendő azonban, hogy bár a szocialista politikai berendezkedés alapstruktúrája valóban hasonló volt az egyes államokban,

mindenütt más volt a rendszer jellege. Inkább a társadalmi önszerveződés élménye, a szabadságvágy permanens kifejezése (Poznan, Budapest, Prága, Gdansk), és a rendszeren belüli külön-utak keresése (emberarcú-, és fridsider-szocializmus) adja meg a közös nevezőt a regionális képletben. Azonban a közös történelmi tapasztalatok nem csupán a kohézió, hanem az egymással szembeni frusztráció forrásai is lehetnek, ha figyelembe vesszük, hogy például a magyar hadsereg részt vett az 1968-as prágai események szétverésében. (Gyárfášová, 2012; Kundera, 1984) A szocializmuson belüli külön-utak keresése véleményem szerint egybevág Szűcs Jenő értekezésével, aki a Kelet és Nyugat közötti civilizációs különbséget a hűbéreskü letételének ceremóniái közötti különbségben ragadta meg. Míg Nyugaton a vazallus hűbérura előtt fél térdre ereszkedve összekulcsolt kezeit hűbérura kezébe téve mondta el az esküt, amit csókkal pecsételt meg, jelezve a viszony szerződéses jellegét és az alárendelt fél jogát az emberi méltóságra, addig keleten kézcsókra vagy arccal földre borulva járultak a hűbérese hűbéruruk elé, tekintetüket fel sem emelve. Közép-Európa a két szélső pólus közötti úton haladt, az esküt kézfogással szentesítették, és bár a hűbéresek megnevezésében (serviens) tükröződött a nyugati mintához képest alávettettebb jelleg, mégsem kellett szimbolikusan teljesen megalázkodniuk. Az emberi méltóság teljes alárendelésben való feloldása tehát idegen a régió lakosai számára. Szűcs – Kunderával ellentétben – nem csupán civilizációs szempontból közelíti meg a Közép-Európa-kérdést, művében feltárja a régió strukturális jellemzőit is és a Közép-Kelet-Európa megnevezéssel új terminust vezet be. Abból indul ki, hogy bár a térségben a latin kereszténység felvétele kulturális értelemben kitágította az Occidens határait a Lajtán túlra egészen Oroszország nyugati pereméig, a társadalomszerkezet fejlődése a közép-európai térségben azonban különböző torzulásokat szenvedett el, hiszen a Nyugathoz való felzárkózás igényétől hajtott monarchák gyors, felülről vezényelt, szervetlen modernizációt hajtottak végre, szemben a szabadság kis köreire épülő nyugati társadalomszerkezet szervesen, évszázadok alatt, alulról szerveződő nyugati modelljével. (Szűcs, 1983) Nyugatias szerkezeti elemként emlékezik meg Bibó nyomán az államtól független egyház létéről, a rendek és rendi gyűlés nyugattal szinte párhuzamos kialakulásáról és a vazallitás jellegéről. Ugyanakkor megemlíti, hogy a hűbériség és rendiség egymással párhuzamosan alakultak ki a régióban, szemben a Nyugattal, ahol a hűbéri struktúra évszázados fejlődése alaposan előkészítette a rendek megjelenését. Szűcs a régió szempontjából meghatározó, keleti irányú fordulatnak tekinti a 15. században, az Elbától keletre, a kontinentális munkamegosztás

rendszerében kialakuló második jobbágyság intézményének megszilárdulását a térségben. Azonban szerintem ez a fordulat nem járt együtt a nyugatias struktúrák feladásával. Bár a nemesség a jobbágyok röghöz kötésével jobban alárendelődött az államnak, hiszen a folyamatot csak az állami autoritás tudta teljes mértékben végrehajtani, a nemesi réteg tisztában volt azzal, hogy tagja az állam politikai testének. Ugyan a régió államainak gazdasági-társadalmi szerkezete a 16. századtól kezdve a Nyugathoz képest radikálisan más arculattal rendelkezett (bérmunkások helyett jobbágyság, erős polgárság helyett hatalmas nemesi réteg), az említett felismerés és a rendi szabadságok védelme melletti kiállás az, ami megkülönbözteti a régiót és keleti fekvése ellenére sajátosan közép-jelleget kölcsönöz neki. (Szűcs, 1983) *Hanák Péter* Szűcs Jenővel szemben a *Kelet-Közép-Európa kifejezést preferálta*. Hamberger Judit Hanák Pétert idézi Közép-Európa történeti és jelenkori jellemzőinek meghatározásánál, amikor arra hivatkozik, hogy Közép-Európa „...nem kőhíd volt, hanem (...) *Közép-Európa két, relatíve stabil partja között*”. (Hamberger, 2010, 35. p.) Hanák szerint a régiót történetileg jellemzi az átmenetiség és a viszonylagosság, hiszen nyugathoz képest az elmaradottság, kelethez képest a haladás, fejlettség jellemzi a térséget. Ennek a kettős mércének azonban inkább a negatív oldala tudatosult, így a relatív elmaradottság érzése vonul végig a közép-európai államok újkori történetében. (Hamberger, 2010)

A rendszerváltás után Közép-Európa értelme újra megváltozott. „*Közép-Európa többé nem annyira „világnézet” vagy éppen „emancipációs ideológiai”, mint inkább olyan alkalmazható elképzelés volt, amely a különböző szubregionális formákban öltött testet.*” (Kiss J., 2010) Hanák Péter egy cikkében arról ír, hogy a rendszerváltozások ismét egy olyan hatalmi vákuum kialakulásához vezettek, amelyben a felszabaduló kisállamoknak nem szabad hagyniuk, hogy az egymás közötti racionális és pragmatikus együttműködés kialakításának lehetőségét meggátolják a nacionalista retorikai szövegek, a nagyhatalmak megosztó politikája vagy a kooperáció szándékába bujtatott kisállami hegemoniatörekvések. Ez utóbbi szerintem történetileg jellemzi a régió államait és emiatt nem volt sikeres Közép-Európának, mint tényleges gazdasági és politikai egységnek a kialakítása. (Hanák, 1989) A 20. század borzalmai – a kitelepítések, lakosságcsere-programok, a holocaust – szétszabdalták a térség etnikai mozaikját, megbontották a többféle kultúra együttélésének szerves egységét, ami a 19. században jellemezte a dunai monarchia területét. Ez az etnikai- kulturális szeparáció napjainkban

igencsak megnehezíti egymás megértését valamint az egymás közötti szolidaritás kibontakozását. Az 1980-as évek végétől kezdve számos regionális összefogás, kezdeményezés kapott teret (Alpok-Adria Munkaközösség, a Quadra-, Penta-, és Hexagonálé, a Közép-európai Kezdeményezés, Visegrád Csoport), ezek közül azonban a visegrádi kooperáció bizonyult a legéletképesebbnek, így ez az együttműködés vált Közép-Európa új tartalmává. A V4 a megszokott, kelet-nyugati tájolású mentális Közép-Európa térképekkel szakítva észak-déli irányú együttműködésként új paradigmát nyitott meg. Ez rávilágít egyúttal arra is, hogy Németországra és Ausztriára már, mint a régió kívül pozícionálható államokra tekintenek, ami egybevág ezen államok öndefiníciós törekvéseivel is. Bár Ausztria és Németország esetében megfigyelhető egy erős kötődés kelet felé, ennek inkább pragmatikus okai vannak és önmagukat inkább Nyugathoz sorolják, köszönhetően a Közép-Európa fogalom több mint 40 éves eltemettségének és szimbolikus-tartalmai változásainak. (Kiss J., 2010; Terényi, 2010) Sokan a régió államai közötti kapcsolatok nemzeti-etnikai feszültségekkel való terheltsége miatt jutnak arra a következtetésre, hogy bár egy egységes szellemi-lelki Közép-Európa megteremtése, esetleg egy szorosabb gazdasági együttműködés előtt nincs akadály, ugyanakkor ez a nehézkesség kétséges teszi egy politikai dimenziójú regionális összefogás létalapját. Ezen a téren Közép-Európát „*meg kell teremteni, mert annak konkrét politikai (és gazdasági) viszonylatokból kell felépülnie*”. (Hamberger, 2010, 38. p.) Ennek a politikai Közép-Európának a megvalósítására jött létre 1991. február 15.-én a Visegrád Csoport, amelynek szervezeti kohéziójának magját elsősorban a Közép-Európa gondolat hagyományainak mindhárom alapító ország esetén megemlíthető gazdagsága adja. Politikai-gazdasági kohézióját pedig elsősorban a rendszerváltások mindhárom poszt-szocialista államban való alapvetően tárgyalásos jellege, valamint az 1990-es évek elején, az egyes államokban megvalósítandó változtatások induló feltételeinek egyezése növelte. (Nyusztay, 2002)

A Visegrád Csoport szervezete, működési mechanizmusai. Az együttműködés története, területei, eredményei

A kezdetek. A V4 „küldetésnyilatkozata” (1991-1993)

1989-1991-ben a rendszerváltások során Közép-Európa államai, visszanyerve szuverenitásukat, nagyon hasonló, szimbolikus és gyakorlati feladatokkal szembesültek. A politikai rendszer demokratizálása, a jogállamiság megteremtése és a piacgazdaság bevezetése mellett szükség volt arra is, hogy nemzetközi szinten újra definiálják a saját helyzetüket biztonságpolitikai szempontból, valamint hogy újrarajzolják Európa képét, hiszen a vasfüggöny leomlásával felvetődött egy egységesebb Európa megteremtésének lehetősége. A szovjet hadsereg kivonulása miatt biztonságpolitikai vákuum keletkezett, a demokratikus átmenet során bizonytalan volt az első demokratikus választások kimenetele, az újonnan létrejövő gyenge piacgazdaságok a globális piacon versenyképtelenek voltak. Így a közép-európai tranzit-országokban elementáris erővel fogalmazódott meg az euro-atlanti térséghez való csatlakozás vágya. Ennek kivitelezése azonban hosszú éveken át tartó tárgyalássorozatot vetített a visegrádi országok elé, ráadásul Nyugat-Európa nem rendelkezett világos koncepcióval a kérdés rendezését illetően. A felsorolt problémák önmagukban, egyenként is égetőek voltak ahhoz, hogy a nyugati struktúrákhoz (NATO, EU) való azonnali csatlakozás hiányában, megalapozzák egy regionális együttműködés elképzelését. A V4 az EU csatlakozás előiskolájává vált, ahol az államok begyakorolhatták a kooperáció mechanizmusait, technikáit. (Hamberger, 2010; Nyusztay, 2002)

A már hivatkozott konfliktusok és feszültségek, valamint a történelem során a régióban tapasztalható szövetségek, együttélések negatív tapasztalatai, amelyeknek gyökerét vagy az egymástól való félelem adta (pl.: Osztrák-Magyar Monarchia: nemzetiségek egymás elleni kijátszása, Kisantant) vagy oktrojáltak voltak (KGST, Varsói Szerződés), megnehezítették azt, hogy a kooperáció valóban belső igénnyé váljon. (Hamberger, 2010) Mindezek ellenére 1990 áprilisában, az akkori cseh köztársasági elnök, Václav Havel kezdeményezésére indultak meg a tárgyalások egy jövőbeni közép-európai együttműködésről, amelyek eredményeképpen a résztvevő államok 1991-ben, a visegrádi várban aláírták a Visegrádi együttműködés alapító nyilatkozatát. (Špok, 2009) Több szakirodalom is említi, hogy a fő cél nem annyira a térség államai közötti kohézió növelése, mint inkább a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozás volt, amit persze a Moszkvától, az orosz befolyási övezet esetleges újbóli kiterjesztésétől való félelem is motivált a '90-es évek elején. (Hamberger, 2010) Helena Bujnová a regionális kooperáció további motivációs faktoraként emeli ki a rendszerváltással a politikai elitek elé kitűzött új minőségi és erkölcsi normákat. (Bujnová, 2006)

A V4 államai a nyilatkozatban alapelveként határozták meg a nemzetek saját identitásuk kifejezéséhez való jogát, a nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségek védelmét, ezzel összhangban a nacionalizmustól és xenofóbiától mentes harmonikus együttműködést, a civil társadalom eszményének megteremtését, valamint az európai integráció támogatását a nemzeti sajátosságok megőrzésének fenntartásával. Az államok konkrét célkitűzései között szerepelt: a biztonságpolitika, a kereskedelem, az energiapolitika, illetve a kisebbségpolitika területén való kooperáció, továbbá az euro-atlanti szervezetekkel folytatott tárgyalások során felvett tárgyalási pozíciók egyeztetése. [1] Nyusztay László szerint a Visegrád Csoport az 1990-es években megjelenő „új regionalizmus” terméke (Nyusztay, 2002, 102. p.), hiszen egyrészt a korábbi blokk-szervezetek (Varsói Szerződés, KGST) összeomlására adott reakcióként tekinthetünk rá, másrészt a korábbi regionális kooperációkkal ellentétben ez egy olyan multi-funkciós csoportosulás, amelyben egyszerre valósulhat meg a gazdasági, politikai, biztonságpolitikai elképzelések összehangolása. (Nyusztay, 2002) A tagállamok képviselői a nyilatkozatban leszögezték, hogy a dokumentumba foglalt kölcsönös vállalások végrehajtása nem fog működni megfelelő társadalmi támogatottság hiányában. [1] A közép-európai társadalmaknak fel kell fedezniük egymást, küzdeniük kell az egymás irányában fennálló általános ismerethiány megszüntetéséért, hiszen csak így bonthatóak le az egymással szembeni előítéletek. Úgy gondolom, ennek hiányában sajnos egymásnak ellentmondó alapelvekké válnak a nemzeti identitás kifejezése és a nemzeti kisebbségek jogainak garantálása, aminek véleményem szerint legplasztikusabb példája a szlovák-magyar viszony. Az államok közötti viszony javítása jelentős pénz-, idő-, és energiaráfordítást igényel az államok és a társadalmi szervezetek részéről, hiszen a folyamatnak fontos eleme a nevelés, a tanulás, vagyis a szocializáció. (Hamberger, 2010) A politikusok azonban, a politika logikájának megfelelően, újrávalasztásuk érdekében követik a közhangulat alakulását. A szlovák-magyar viszony frusztráltságának csökkentése így mindaddig nem áll érdekében a pártpolitikusoknak, amíg ebből politikai tőkét lehet kovácsolni. (Hamberger, 2008) Ez azonban – úgy gondolom – egy lefelé tartó spirált eredményez, hiszen a sztereotípiák erősödése, a gyűlölet fokozódása fagyosabb diplomáciai légkörrel és a megegyezés lehetőségének csökkenésével jár együtt, ami viszont a legtöbb állampolgárból előhívja a típusos reakciókat és végül ez utóbbi ismét arra ösztönzi majd a politikai elitet, hogy ebből hasznot húzzon. Az országok vezetőinek racionális belátásán és a konfrontatív

külpolitikai stratégiák kooperatív stratégiákra való kicserélésén túl további segítséget nyújthat a viszony rendezésére készítő nemzetközi nyomás az Európai Unió közösségi intézményei valamint az Európa Tanács részéről.

Bár a deklarációban rögzítették a V4 alapelveit, a kooperáció területeit, kimaradt az együttműködés intézményesítése, az érdekegyeztetés mechanizmusának, fórumainak pontosítása, rendszeresítése. [1] A visegrádi együttműködést inkább konzultatív fórumnak szánták, amely nem jelent komolyabb kötelezettséget a tagállamok számára. Ebben az óvatosságban egyrészt tükröződnek a már említett negatív regionális tapasztalatok, valamint az a megfontolás is, hogy a felelőtlen, túlzó kötelezettségvállalás kiélezheti a konfliktusokat, növelheti a döntésképtelenséget, az eredménytelenséget, ami az együttműködés értékének devalválódásához, a kooperáció formalizálódásához és így a tagállamok elfordulásához vezethetne. (Hamberger, 2010)

A megalakulást követő két évben, a kapcsolatfelvétel mellett sor került az unióval való társulási egyezmények aláírására (1991. december), valamint 1992 februárjában létrehozták a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodást (továbbiakban: CEFTA), amelynek a visegrádi országokon kívül Szlovénia is alapító tagja volt. (Nyusztay, 2002) A visegrádi országok Európai Unió felé való koncentráltságát mutatja, hogy a legtöbb V4 találkozó témája az együttműködés ezen kezdeti szakaszában az egyes tagállamok különböző területeken gyakorolt szakpolitikáinak (pl.: oktatás, biztonságpolitika, kereskedelem, mezőgazdaság) uniós követelményekkel való összevetése volt. (Zelenická, 2009)

„Visegrád halott, éljen a CEFTA!” (Nyusztay, 2002, 107. p.) Az együttműködés bizonytalanságai, gyengülése (1993-1998)

A kezdeti lelkesedés 1993-ban megtorpant. Ez az év számos kihívás elé állította a résztvevő országokat. Csehszlovákia kettészakadása próbára tette a regionális megállapodás stabilitását. A különálló Csehországban és Szlovákiában ugyanis olyan kormányfők kerültek hatalomra, akik különböző okokból elutasították a visegrádi együttműködést. A cseh Václav Klaus a regionális kooperációt csak nyugati kényszernek, valamint a kevésbé fejlett közép-európai államok „integrációs pótlékának” tartotta. (Hamberger, 2010, 44. p.) Nyilatkozataiban azt hangsúlyozta,

hogy a V4 inkább terhet és visszahúzó erőt, mint előnyt jelent Csehország számára az EU-hoz való csatlakozási folyamatban. Ezt a nemzetközi kutatóintézetek eredményeire alapozta, amelyek makrogazdasági adatok alapján Csehországot a régió vezető államának minősítették, ezzel elősegítve az ország előmenetelét a társult országok rangsorában. (Nyusztay, 2002) Szlovákiában sokkal speciálisabb indokai voltak a távolmaradásnak. Az ország 1993-ban elsősorban saját államiségének építésével, nemzeti szuverenitásának hangsúlyozásával, valamint utóbbi „belső és külső fenyegetésekkel” szembeni védelmével volt elfoglalva. (Bugajszki, 2011) A Merciar-kormány kommunikációjában a V4 vagy egy, a Szlovákia feletti kontroll visszaállítására irányuló cseh összeesküvésnek jelent meg, vagy egy olyan együttműködésnek, amely keretet ad a szlovák területek anektálására irányuló magyar ambícióknak. Merciar a NATO-val és az EU-val szemben is bizalmatlanná vált és inkább a konszolidálódó Orosz Föderációval kezdett közelebbi kapcsolatot kiépíteni, aminek következtében Szlovákia lemaradt az euro-atlanti térséghez való csatlakozási folyamatban. (Bugajszki, 2011) Ezek az események bizonyították a visegrádi kooperáció kiszolgáltatottságát a résztvevő államokban hatalomra kerülő kormányok politikai akaratának, prioritásainak. (Hamberger, 2010) Bugajszki szerint a magyar és lengyel kormány passzivitása is szerepet játszott a visegrádi együttműködés egyre csökkenő intenzitálásában. (Bugajszki, 2011) A visegrádi államok eltérő állásfoglalása, érdekeltsége a délszláv válság kapcsán csak fokozta a csoporton belüli divergenciát.

Véleményem szerint a deklarált célokhoz képest az egyeztetés hiányának jele, hogy az egyes tagállamok eltérő időpontokban nyújtották be az Európai Unióhoz való csatlakozási kérelmeiket. Ez a diszkrepancia a tagállami csatlakozási tárgyalások lefolytatásának kezdő dátuma között jól jelezte egy átfogó, regionális tárgyalási stratégia teljes hiányát. [2]

1993-1998 között a regionális együttműködés inkább csak a kereskedelem területére korlátozódott, vagyis a V4 háttérbe szorulásával a CEFTA vált meghatározóvá a térségben. A rendszerváltással bekövetkező nyugat felé fordulás nem csupán a politika, hanem a gazdaság színterén is megjelent, Közép-Európa kisállamai elsősorban a környező nagyhatalmakkal, mindenekelőtt az Európai Közösséggel (azon belül is Németországgal (Gáspár, 2007)) próbáltak meg gazdasági kapcsolatokat kiépíteni és csak ezt követően vált fontossá a régiót átfogó gazdasági kooperáció megteremtése, így

az egymás közötti kereskedelem részaránya csökkenő tendenciát mutatott. Kőrösi István szerint annak, hogy a térség nem vált gazdasági szempontból „szerves régióvá” (Kőrösi, 2010, 64. p.), vagyis olyan régióvá, amelyben az egymás közötti gazdasági kapcsolatok előnyt élveznek a külső partnerekkel szemben, történeti gyökerei vannak. Az első világháború után a térséget jellemző gazdasági protekcionizmus tapasztalatai, továbbá a V4 államok második világháború utáni gazdasági fejlődésének sajátosságai (technológiai lemaradás, bel- és külgazdaság egymástól való elszakítása, sugaras gazdasági kapcsolatok Moszkvával) meggátolták azt, hogy kialakuljon egy belső igény a regionális kapcsolatok fejlesztésére. (Kőrösi, 2010) Az 1970-es években az olajválságok hatására a közép-európai államok „rákényszerültek” arra, hogy nyissanak a nyugati piacgazdaságok felé. Ennek a folyamatnak az éllovasai Lengyelország és Magyarország voltak, azonban a keleti termékek nyugaton való piacképtelensége által okozott jelentős kereskedelmi-mérleg hiány miatt a lengyelek és magyarok külföldi hitelfelvételekre kényszerültek. Az államadósság megugró mértéke pedig később jelentősen megnövelte ezen országok rendszerváltásból adódó gazdasági nehézségeit. Ezzel szemben a csehek ugyan kevésbé nyitottak a nyugat felé, viszont technológiai lemaradásuk üteme a többi közép-európai államhoz képest emelkedett. Összefoglalva: a szocialista éra gazdasági hagyatéka, az eladósodottság és a piacgazdaságra való áttéréssel járó nehézségek (privatizáció, infláció megnövekedése) minden poszt-szocialista állam által viselt terhe, valamint az innováció térségben jellemző alacsony mértéke együttesen vetették vissza egy regionális kooperáció kialakítását. A visegrádi államok hagyományosan rendkívül keveset költenek K+F tevékenységre, ami megakadályozza azt, hogy a térség önálló, a gazdasági gócponttá, a gazdasági fejlődés aktív előmozdítójává váljon. Csehország áldoz a legtöbbit kutatási-fejlesztési célokra, Szlovákia és Lengyelország a GDP-jének kevesebb, mint 1%-át, Magyarország pedig körülbelül 1%-át szenteli az innováció növelésének. Ez messze elmarad az EU2020 stratégiába foglalt 3%-os aránytól. A rendszerváltás után Németországgal való kapcsolatkeresésben véleményem szerint nem csak a német gazdasági fölény és a térség államainak Németországgal való hagyományosan jó gazdasági kapcsolatainak emléke játszott szerepet, hanem felfedezhetjük a szocialista érából öröklött és jól berögződött Moszkvával szembeni viselkedésminták reprodukcióját is. (Kőrösi, 2010)

A CEFTA-ról szóló megegyezés az Unióval való társulási egyezmények kereskedelempolitikai célkitűzéseit ültette át regionális szintre, vagyis az iparcikkek

esetén teljes kereskedelmi szabadságot, az agrártermékek esetén pedig a kereskedelmet korlátozó gazdasági szabályozók lényeges csökkentését helyezte kilátásba 10 éves időintervallumban. A társulási szerződésben foglaltakkal szemben azonban a CEFTA a korlátozások kölcsönös, egyidejű és azonos mértékű csökkentésén alapult. A fő cél tehát egy olyan megállapodás létrehozása volt, amely a térség államainak kölcsönösen legalább annyi kedvezményt nyújtana, amennyit ugyanezek az államok az unió országai számára biztosítottak. (Körösi, 2010; Réti, 2000) 1993-1997 között nagy vonalakban végbement a vámok és egyéb kereskedelmi korlátozások regionális szintű lebontása, aminek jelentős kereskedelebővítő hatása volt a régió belül, de Réti Tamás szerint ez csupán „*helyreállítási periódusként fogható fel*” (Réti, 2000, 65. p.), hiszen a fejlődés nagyon alacsony szintről indult meg. Mivel az unióval társulási egyezményt kötött CEFTA-országok importkereslete meghaladta az exportjuk mértékének növekedését, így a nyugattal való kereskedelmi kapcsolatokban jelentős kereskedelmimérleg-hiány keletkezett, aminek köszönhetően a CEFTA-ra elsősorban exportpiacként tekintettek. (Réti, 2000)

A megállapodás sikereinek ellenére (áruszerkezet javulása, az egyes országok unióval való kereskedelmi kapcsolatai kölcsönösen ösztönző hatást fejtettek ki a régió országainak gazdaságaiban, mezőgazdasági cikkek kereskedelmének növekedése, az együttműködés mértéktartó bővítése más, kelet- és délkelet-európai államokkal) a regionális szintű kereskedelmi forgalom a 2000-es évek elején is csupán az államok összforgalmának 5-10%-át adta. Ezen kívül a '90-es évek végére egyre inkább kézzelfoghatóbbá vált a különbség a térség államainak gazdasági növekedésében, ami megnehezítette az érdekek egyeztetését, a gazdasági integráció mélyítését. (Nyusztay, 2002; Réti, 2000) Ez utóbbi tendencia az uniós csatlakozás után is érvényes maradt, ami megnehezíti a regionális szintű gazdasági érdekegyeztetést. [3]

Az összefogás szorosabbá tétele, a kooperáció felívelő szakasza. Szimbolikus viták és az uniós csatlakozás nehézségei (1998-2004)

A V4 1993 óta tartó lebegtetése 1998-ban ért véget, amikor Csehországban és Szlovákiában kormányváltások mentek végbe. Csehország, Lengyelország és Magyarország képviselői 1998-ban, Budapesten, közös határozatban erősítették meg az irányú szándékukat, hogy az integrációs folyamatban lemaradó Szlovákiát támogassák a

felzárkózásban. A célkitűzés sikerre vitelét mutatja, hogy Szlovákiának 2004-ben mind a NATO-hoz, mind az unióhoz sikerült csatlakoznia. Az együttműködés ezen időszaka azonban vegyes képet mutat, több pozitív valamint negatív fejleményt is elkönnyvelhetünk a visegrádi országok egymás közötti kapcsolataiban. (Špok, 2009)

Mindenképpen előrelépést jelent, hogy az 1999-es pozsonyi nyilatkozatban, amely a Visegrádi együttműködés tartalma címet viseli, a tagállamok pontosították az együttműködés területeit, kereteit, az egyeztetés menetét, fórumait, szerkezetét. A deklaráció legfontosabb eredménye, hogy bevezették az „*elnökségi rendszert*” (Hamberger, 2010, 44. p.), vagyis minden tagállam rotációs elv alapján, egy éves mandátummal töltheti be a V4 elnökséget, aminek lényege, hogy az adott tagállam felelős az együttműködés különböző fórumainak koordinálásáért, a találkozók megszervezéséért, lebonyolításáért, így a visegrádi együttműködés fenntartásáért, elmélyítéséért. Minden elnökség előzetesen elkészíti az éves elnökségi programot, majd az év végén a tagállami kormányfők és miniszterek kiértékelik a V4 teljesítményét az adott évben. (Hamberger, 2010) A Visegrád Csoport tagjai 1999-ben egy többszintű, alapvetően kormányközi érdekegyeztetési struktúrát vázoltak fel, amelynek elemei a miniszterelnöki találkozó, a kormánytagok találkozója, a külügyminiszteri találkozó, a nagykövetek találkozója, illetve a „nemzeti Visegrád koordinátorok” találkozója. [1] Az 1998-2004 közötti időszak további jelentős eredménye az egyetlen, V4 keretei között működő intézménynek, a Nemzetközi Visegrádi Alapnak az életre hívása, amelyet 2000. június 9.-én alapítottak a tagországok, abból a célból, hogy megerősítsék az együttműködés civil társadalmi dimenzióját. (Špok, 2009)

Mindenképpen sikerfaktorként értékelhető három visegrádi ország (Csehország, Lengyelország és Magyarország) 1999-es NATO-csatlakozása. Morawiec 2010-es tanulmányában a V4-en belüli biztonság- és védelempolitikai kooperáció egyes szakaszait tárgyalja. Az 1990-es évek elején a négy ország közösen bonyolította le a szovjet hadsereg evakuálását, majd ezen kívül az egyes államok honvédelmi miniszterei közös nyilatkozatokban rögzítették, hogy a biztonság- és védelempolitika mely területein, milyen módon kívánnak együttműködni. (Pl.: fegyverkezés modernizálása, békefenntartásban való közös részvétel, leszerelési bizottságok monitorozása, stb.) Az 1993-tól az együttműködés politikai dimenzióját jellemző pangás ellenére a katonai együttműködés tovább fejlődött, ami egyrészt annak köszönhető, hogy a fegyveres

erők közös fejlesztése, átalakítása hozzásegítette az államokat a NATO-standardok eléréséhez, így az észak-atlanti szövetségi tagsághoz, ami védelmi garanciát jelentett az oroszokkal szemben. Bujnová azonban felhívta a figyelmet arra, hogy napjainkban „...*paradox módon éppen a NATO-tagság szolgálhat az egyes országok elleni agresszió ürügyéül.*” (Bujnová, 2006, 52. p.) Mivel a NATO-t, a szerződésben nem részes államok az USA szinonimájaként értelmezik, így az amerikai politika által gerjesztett terrortámadások potenciális célpontjává válhat bármely észak-atlanti tagállam. Mindezt fokozza, hogy a szerző szerint a szerződésben meghatározó erőt képviselő tagállamok nyilvánvalóan kevésbé lesznek érdekeltek azon államok biztonságának garantálásában, amelyek kisebb mértékben járulnak hozzá a kollektív önvédelem rendszerének működtetéséhez. Ez véleményem szerint erős alapot ad egy intenzívebb regionális kooperációnak, ugyanakkor ezt ellensúlyozza, hogy a V4 államok geopolitikai jelentősége nemzetközi szinten nem túl nagy, így kevésbé valószínű, hogy terrorista célpontokká váljanak. A visegrádi országoknak inkább saját földrajzi térségükben van stratégiai pozíciójuk, hiszen területük összeköti Nyugat-Európát az Orosz Föderációval és a Balkánnal. (Morawiec, 2010) A későbbiekben ez okból kifolyólag dolgozatomban a V4 biztonság- és védelempolitikai dimenziójának részletezésekor a katonai együttműködésre fogok koncentrálni és nem térek ki a nem katonai jellegű együttműködésre (pl. terrorelhárítás). A NATO-n belül a V4 államai között az első komolyabb konfliktust az iraki háború kérdése váltotta ki, ami a térség országainak nem csupán a NATO-val, hanem az Unióval és USA-val való kapcsolatait is befolyásolta. Néhány más európai ország mellett Magyarország, Csehország és Lengyelország is támogatta az inváziót, ami az azt ellenző uniós országok (pl.: Németország) körében nagy felháborodást váltott ki. Utóbbiak szerint a közép-európai államok nem voltak elég kritikusak az amerikai külpolitikai megfontolásokkal szemben, illetve szakítottak az egységes európai állásfoglalás lehetőségével. Ennek hatására a régió kisállamai, (Magyarország és Csehország), Lengyelországgal szemben pusztán a hadművelet stabilizációs szakaszában, csökkentett létszámú erőkkel vettek részt. Tehát ismét bizonyítást nyert az a gondolat, hogy egy nagyhatalom, mint az USA, képes megosztani a V4 államait. Ennek a megosztottságnak a két szélső pólusát az amerikaiakat feltétel nélkül támogató Lengyelország valamint a NATO-val szemben szkeptikusabb Magyarország képviseli. Ez a törésvonal minden biztonság- és védelempolitikai kérdésben megjelenik a V4 államai között. A NATO csatlakozás után tehát az érdekek

mindenképpen szétartóak voltak és az együttműködés határfoka, ha rövid időre is, de gyengült. (Morawiec, 2010)

Az együttműködés ezen periódusának destabilizációs faktorai között említhető egy, a régiót szétfeszítő, lezáratlan konfliktus újjáéledése. 1998-ban Magyarország akkori miniszterelnöke, Orbán Viktor napirendre tűzte a magyarokat a második világháborúért felelős kollektív bűnökként aposztrofáló, illetve súlyos jogfosztó rendelkezéseket tartalmazó Beneš-dekrétumok felülvizsgálatának, cseh és szlovák jogrendszerből való kiiktatásának kérdését, aminek köszönhetően feszültté vált a viszony Magyarország, Csehország és Szlovákia között. 2002-ben a magyar miniszterelnök több nyilatkozatában hangsúlyozta, hogy a dekrétumok ellentétesek az uniós jogrendszerrel, így a hatályban lévő rendeletek Csehország és Szlovákia unióhoz való csatlakozásának akadályát képezhetik. Az unió felülvizsgálatot tartott a kérdésben, aminek keretében azonban megállapították, hogy a dokumentumok nem hatályosak, így nem gátolhatják meg a két ország csatlakozását az Európai Unióhoz. Azonban a Beneš-dekrétumok sérthetetlenségéről szóló 2007-es szlovák parlamenti határozat szerint, bár a dekrétumok nem hatályosak, mégis a szlovák jogrendszer szerves részét képezik és ennek megfelelően a kollektív bűnösség elvét tartalmazó tizenhárom elnöki dekrétum által okozott jogi- és vagyonviszonybeli változások elvülhetetlenek. [4]; [5] Az elnöki rendeletek ügye 2012-ben, a második Orbán-kormány alatt újra napirendre került. [5]; [6] Ennek a szimbolikus vitának az elhúzódása nyilvánvalóan kedvezőtlenül befolyásolja majd az amúgy is egyre hűvösebbé váló szlovák-magyar kapcsolatokat és így a regionális együttműködést is.

A csatlakozási folyamatok a Beneš-dekrétumok feletti vita nélkül is komoly kihívások elé állították a V4 belső kohézióját. Az unióval folytatott kétoldalú tárgyalások természetéből fakadóan az egyes államok fejezetről fejezetre haladva, egyedi különalkuk révén jutottak el a csatlakozási szerződés aláírásáig. Bár az államok időről időre egyeztetették saját tárgyalási pozícióikat és bizonyos kérdésekben sikerült konzekvensen képviselniük a közösen kialakított álláspontot, a kritikus pillanatokban az együttműködés helyett inkább individuális érdekeik nyomásának engedtek. A régió országait a kooperációval szemben sokkal inkább a versengés jellemezte, így „....nem tudták kihasználni az összehangolt tárgyalási pozíciókban rejlő előnyöket...”. (Grúber, Törő, 2010, 53. p.) Az egyéni alkudozások eredményeképpen várt előnyökkel szemben

pedig végül mind a négy ország egy nagyobb csoport részeként 2004-ben egyszerre csatlakozott az Európai Unióhoz. (Grüber, Törő, 2010) Megjegyzendő azonban, hogy a kollektív tárgyalási stratégiák megbomlása nagymértékben köszönhető az Unió által kifejtett pszichológiai nyomásnak és tárgyalástechnikai bravúroknak is. Egyrészt Brüsszel saját állásfoglalásaiban többször hangoztatta, hogy minden tagjelölt esetén a kétoldalú tárgyalási folyamatok lebonyolítását szorgalmazza, amivel sikerült elérni azt, hogy a kedvezőtlenebb tárgyalási pozícióban lévő, valamint egymás felé bizalmatlan közép-európai államok könnyedén feladják a ritkán és nehezen egyeztetett regionális álláspontok konzekvens képviselőjét. Másrészt pedig az Európai Bizottság minden tárgyaló fél számára külön, személyre szabottan jelölte ki a csatlakozási tárgyalások előmeneteléhez szükséges feltételeket és ezek teljesítésének céldátumát. Bár elképzelhető, hogy az egyes visegrádi országoknak hasonló követelményeknek kellett megfelelniük, ezek időbeni összeegyeztethetlensége nagymértékben korlátozta a regionális összefogás lehetőségét. (Zelenická, 2009)

Visegrád Csoport újratöltve – az együttműködés tartalma 2004 után

2004-ben az Európai Unióhoz való csatlakozással a V4 államai teljesítették az 1991-ben megfogalmazott fő stratégiai célkitűzéseket, aminek eredményeképpen sokan megkérdőjelezték az együttműködés folytatásának relevanciáját. A 2004-es kroměříži nyilatkozatban azonban a tagállamok kormányfői megpróbáltak új tartalmat adni a V4-nek, a hangsúlyt sokkal inkább a közép-európai identitás, a belső kohézió megteremtésére helyezték. [1] Sokan második visegrádi deklarációként is emlegetik ezt az egyezményt, pedig a két dokumentum között az együttműködés tárgyköréként megjelölt tartalmak szempontjából nincs jelentős különbség. Hamberger szerint ennek a nyilatkozatnak a jelentősége abban áll, hogy *„a korábban külső kényszerből és belső félelemből megszületett együttműködés helyett most a belső szükségszerűségből felismert önkéntes együttműködés kultúrájának elsajátítására és megvalósítására összpontosít”*. (Hamberger, 2010, 46. p.)

A nyilatkozatban elkülönítették a tagállamok V4-en, az EU-n, a NATO-n belüli, valamint a harmadik országokkal, regionális csoportosulásokkal való együttműködésének legfontosabb elemeit, területeit. Regionális szinten (a V4-en belül) megerősítették az 1999-es nyilatkozatban rögzített területeken való együttműködést. [1]

A visegrádi tagállamok képviselői uniós szinten, az unió napirenden lévő kérdéseinek előzetes tárgyalása mellett az EU szomszédságpolitikájában való aktív közreműködést, a közös biztonság- és védelempolitika fejlesztésében való aktív részvételt, a NATO-EU kapcsolatok fejlesztését, valamint a Schengen rendszerrel (EU külső határának összehangolt védelme, vízumpolitika) kapcsolatos információcserét állították a V4 kooperáció fókuszába. Továbbá nyilatkoztak az Európai Monetáris Unióhoz való csatlakozásra történő felkészülés tapasztalatainak megosztásáról is. A 2004-es kroměříži dokumentum kiegészíti az együttműködés szerkezetét is. Deklarálja a miniszterelnökök alkalmanként megrendezhető informális találkozóit különböző nemzetközi események (pl.: az Európai Tanács csúcstalálkozói) előtt. Ezen kívül új konzultációs mechanizmust vezetett be, a V4+ formátumot, amelynek lényege, hogy a V4 közös tárgyalási pozíciót vesz fel a kooperáció iránt érdeklődő harmadik országokkal való együttműködés esetén anélkül, hogy az adott ország a V4 tagjává válna. [1]

Áttekintvén az együttműködés szakaszait, a következő fejezetben a Visegrád Csoport által a kitűzött együttműködési területeken, elsősorban a bel-és igazságügy (Schengen rendszer), a biztonságpolitika, a szomszédságpolitika, az energiapolitika és a gazdaság terén az EU-csatlakozás után elért belső (vagyis regionális szintű), illetve külső (vagyis uniós platformokon megnyilvánuló) sikereket és kudarokat szeretném vizsgálni.

Közös érdekegyeztetés és a kooperatív stratégiák érvényesülése az uniós csatlakozás után

Kooperáció az EU intézményrendszerén belül

Grúber Károly és Törő Csaba szerint a V4 unióhoz való csatlakozásának legfontosabb mozzanata, hogy a közép-európai államok az uniós politika passzív befogadóiból annak aktív alakítóivá váltak. „*Az Európai Unió belüli politikaformálás konszenzuskeresés és koalícióépítés útján történik.*” (Grúber, Törő, 2010, 55. p.) Vagyis a döntéshozatal alapját vagy az egyes államok közötti változatos, érdekalapú koalíciók vagy az államok hosszabb távú regionális együttműködése (pl.: Benelux Unió, Északi Tanács) adja. Bár a V4-ben az imént említett csoportokhoz képest sokkal kevésbé vannak meg a regionális együttműködés feltételei (közös kulturális identitás, intézményesültség,

kölcsönös gazdasági függés) (Gáspár, 2007), mégis találhatunk pozitív kimenetelű példákat a közös fellépésre. 2004 óta az első és legfontosabb szakpolitikai téren megvalósuló közös fellépés a V4 államok részéről (karöltve a B3 államaival) a schengeni övezethez való csatlakozás során volt tapasztalható. A Schengen-tagság az újonnan integrált tagállamok számára a „teljes körű” európai uniós tagságot szimbolizálta. Már a csatlakozás előtt megkezdődtek a tárgyalások az új tagállamok beléptetéséről. 2003-ban a visegrádi országok belügyminiszterei egy közös munkacsoport felállítását kezdeményezték a Schengen-kérdés kapcsán, amelynek célja az volt, hogy megvizsgálják a tagállamok belépésről és az együttműködésről alkotott elképzeléseit (Nemzeti Schengen Akciótervek, nemzeti jogrendszerek állapotának vizsgálata), és ennek megfelelően a közös jelentkezés benyújtásának lehetőségét. 2004-ben megállapították, hogy a feltételek megfelelőek egy közös kérelem benyújtásához. A tagállamok belügyminiszterei közös deklarációban elkötelezték magukat az azonos időpontban való belépés mellett, illetve kijelentették, hogy a Schengen rendszerbe való belépésük legkésőbbi céldátuma 2007 októbere lehet. A Tanács tagjai azonban megpróbálták adminisztratív akadályokkal elejét venni az említett országok schengeni övezetbe való beléptetésének. Brüsszel a SIS II. fejlesztéséből adódó, régi tagállamokban felmerülő technikai nehézségekre és nem a V4 államok követelményeknek való elégtelen megfelelésére hivatkozva napolta volna el a közép-európai államok Schengen rendszerbe történő integrálását. 2006-ban, rendszerinti találkozásuk után, a V4 miniszterelnökei aggodalmukat fejezték ki a halogatásokkal kapcsolatban, valamint kudarc esetén kilátásba helyezték az újonnan csatlakozott tagállamok Unióval szembeni súlyos bizalomvesztését. A V4 és a B3 azzal érvelt, hogy az egyezményhez való csatlakozás számukra fő prioritás és a bővítés elnapolása diszkriminációnak tekinthető. Végül a tervezett időponthoz képest néhány hónappal később, 2007. december 21-én a V4 államai a schengeni övezet tagjaivá váltak. (Grúber, Törő, 2010; Zelenická, 2009) Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni arról, hogy bár a személyek szabad áramlása megvalósult 2007-től kezdve, a közép-európai munkaerő szabad áramlásával szemben Németország és Ausztria hétéves moratóriumot vezetett be. (Arató, Koller, 2009) Ezen kívül fontos azt is megemlíteni, hogy ez az eset nem a V4 államok között stratégiailag felépített együttműködést fémjelzi, hanem csupán az éppen hasonló állásponttal és az együttműködést könnyebbé tevő regionális platformmal rendelkező államok „*single issue koalícióját*” (Druláková, idézi: Zelenická, 2009, 62. p.), amely nélkülözi a tartós szolidaritást és ezáltal igen

sérülékennyé válik a különböző külső hatásokkal szemben. (Zelenická, 2009) Gáspár Miklós és Törő Csaba szerint az unió napirendjén lévő issue-k sokfélesége összhangban azzal, hogy a regionális együttműködés már említett feltételei gyengék a régióban, a V4 államait a tartós szubregionális csoportérdekek követése helyett témánként változó koalíciók megkötésének irányába befolyásolja. (Gáspár, 2007; Grúber, Törő, 2010) Ezt csak felerősíti az a tény, hogy a régió súlypontját alkotó Lengyelország tisztában van azzal, hogy nagy földrajzi és demográfiai kiterjedtségéből fakadóan közép-európai szövetségesei nélkül is releváns európai politikai szereplőként bír fellépni. Emiatt a lengyelek elsősorban németekkel, oroszokkal és franciákkal való kapcsolataikat fejlesztik, és csak akkor tekintenek Közép-Európa irányába, ha saját álláspontjuk megerősítésére, relatív súlyuk növelésére van szükségük. (Bugajszki, 2011; Hamberger, 2010) Mindez azt eredményezi, hogy bár lehet, hogy a lengyelek elsődlegesen nem a közép-európai térséget preferálják, így nincsenek ambícióik arra nézve, hogy vezető szerepet játszanak a régióban, mégis meghatározó súlyuk miatt képesek az unión belüli V4 együttműködés jövőjét dominálni, alakítani, és így valamilyen értelemben régióvezetővé válnak. Ez azonban gyakran vált ki kritikus reakciókat a V4 kisállamaiból, így nem a kooperatív stratégiák, hanem ismét a csatlakozási tárgyalások időszakából jól ismert versengő magatartás erősödik a Visegrád Csoporton belül. (Törő, 2011)

A közös fellépés nem csupán a szakpolitikai ügyek szintjén értelmezhető, hanem például egy-egy intézményi kinevezés közös támogatásában is, tekintettel a V4 uniós bürokráciában való alulreprezentáltságára (pl.: Európai Külügyi Szolgálat). (Grúber, Törő, 2010) Ezen kívül az utóbbi időben egyre gyakoribbá váltak az uniós csúcsok előtti, „V4-es minicsúcsok” (Grúber, Törő, 2010, 56. p.), amelyeknek jelentőségét közvetetten a volt francia elnök, Nicolas Sarkozy is elismerte egy klímakonferencián tett ingerült kijelentésében, mely szerint, ha minden egyes tanácsülés előtt V4-es érdekegyeztetésre is sor kerül, az kérdéseket vet fel. Tekintettel a német-francia tandem folyamatos egyeztetéseire, Sarkozy nyilatkozata a diplomácia nyelvén egyértelmű kifejezését adta annak a ténynek, hogy egy sikeres V4 kooperáció meggyengítheti a német-francia dominanciát az uniós intézmények döntéshozatali mechanizmusában. A V4 államainak ugyanis összesen éppen annyi szavazata van a Tanácsban, amennyi a franciáknak és németeknek együttvéve és javaslataik révén képesek gravitációs erőt jelenteni nem csupán a közép-európai térség államai, de véleményem szerint a dél-nyugatibb fekvésű, hasonló problémákkal küzdő államok számára is (pl.: Kohézió

Barátai). (Gáspár, 2007; Grúber, Törő, 2010; [18]; [19]) Több forrás is megemlíti az EU-elnökségben rejlő lehetőségeket. A soros elnökséggel kapcsolatban egyrésről az elnöklő országgal szemben implicit elvárásnak fogható fel az elnökségi program előzetes egyeztetése a Visegrád Csoportot alkotó többi országgal, ennek fejében pedig az elnöklő ország szintén elvárja a többi államtól az egyeztetett elnökségi napirendi pontok uniós szinten való támogatását. (Grúber, Törő, 2010; McNelly, 2010)

2009 után főként a kisállamok számára egyre inkább felértékelődik az unión belüli közös, regionális érdekképviselés. A 2009-ben hatályba lépett Lisszaboni Szerződés szerint a Tanácsban háttérbe szorul az egyhangú szavazási metódus és több alkalommal kerül majd sor minősített többségi eljárásra (QMV), így a nagyobb tagállamok egyre inkább dominálni tudják majd a döntéshozatalt. Ezen kívül a szerződés jelentősen megnövelte az EP szerepét az uniós döntéshozatalban. Mindennek logikus következménye, hogy amennyiben a V4 államai a későbbiekben átütő, közös kezdeményezésekkel szeretnének fellépni az EU keretein belül, arra is szükség lesz, hogy az Európai Parlamentben is – akár frakciótól függetlenül – képesek legyenek az együttműködésre a tagállamok képviselői. (Grúber, Törő, 2010; Terényi, 2010)

Az európai szomszédságpolitika

A visegrádi országokat keletről és délről többnyire elmaradott gazdasággal, hiányos demokráciával, és számos rendezetlen államközi és államon belüli konfliktussal rendelkező államok határolják. (Gáspár, 2007) A V4 számára ezen államok stabilitása és biztonsága kulcsfontosságú, mivel úgy tekintenek a területre, mint az unióval földrajzilag és stratégiaileg összekapcsolt egységre. (Bujnová, 2006) A magyarok számára elsősorban a balkáni országok, a lengyelek számára pedig a keletebbre fekvő országok helyzete fontosabb. Piotr Kazmierkiewicz azt vizsgálta, hogy mennyiben lehetséges egy V4 típusú együttműködés létrehozása a Balkánon. Szerinte mindeztidáig két okból nem alakult ki regionális kooperáció a balkáni államok között: az egyik ok a közös geopolitikai irányultságnak, a másik pedig egy stabil értékközösség kialakulásának a hiánya, mely utóbbi nagymértékben köszönhető a rendszerváltás után megújuló és a térséget máig megosztó nacionalizmus előretörésének. Ugyanakkor például a V4 államainak euro-atlanti struktúrákhoz való viszonylag gyors csatlakozásában komoly szerepet játszott a regionális összefogás megvalósulása, hiszen

az Unió és az USA számára komoly demokratikus elkötelezettséggel bíró és a térségben leginkább kooperatív, így az integrációra leginkább alkalmas államokként tűntek fel. (Itt azonban meg kell, hogy jegyezzem, hogy a keleti bővítés gondolata kényesen érintette a nyugati elitet, így megpróbálták kitérni a kérdés rendezése elől azáltal, hogy a V4 stabilitásának hangsúlyozásával azt érzékeltették, hogy ezek az államok akár külön blokkot is képezhetnének Európában, amit azonban a V4 államai elhárítottak maguktól.) (Kalmar, 2009; Kazmirkiewicz, 2009) A balkáni államok azt várták a nyugati elittől, hogy aktívabban vesz részt a demokratikus rendszerváltásokkal járó nehézségek megoldásában, hiszen önmaguktól képtelenek voltak egymással együttműködni. Így az európai szomszédságpolitikán belül a V4 amellet, hogy a regionális együttműködés inspiráló példáját nyújtja, szerepet játszik az európai uniós tagság népszerűsítésében, az unió felé a bővítés szorgalmazásában, valamint a térség demokratizálásában is. (Kazmirkiewicz, 2009) Bár Horvátország 2013 júliusában csatlakozik majd az Európai Unióhoz, a Koszovó-kérdés jelentősen meghatározza majd a tárgyalások előmenetelét más csatlakozni vágyó nyugat-balkáni országokkal (pl. Szerbiával). Koszovó államiságának ügyében a visegrádi államok erősen megosztottak. Szlovákia határozottan elutasítja Koszovó független államként való elismerését. Ráadásul az elismerés megtagadását 2007-2008-ban úgy hozta nyilvánosságra az akkori szlovák kormány, hogy hangsúlyozta a kialakult koszovói helyzetre adott szlovák reakciók példaértékét a magyar autonómiatörekvésekre vonatkozóan is. (Hamberger, 2008; Sláviková, 2012) Mindez újabb görcsöt idézett elő a szlovák-magyar kapcsolatok fonalán és még jobban megnehezíti közös V4 álláspont kialakítását a kérdésben. Magyarország a diskurzus másik pólusát képezve minden fenntartás nélkül és különösebb belső politikai viták nélkül elismerte a független Koszovót. Lengyelország és Csehország szintén elfogadták Koszovó önálló államiságát, ugyanakkor a lengyel és cseh politikai elit mélyen megosztott volt a témában, és az elismerés aktusát a miniszterelnökök és a köztársasági elnökök között zajló éles politikai vita előzte meg. Bár egyelőre kilátástalannak tűnik egy közös, az ENP keretén belül induló V4 program kialakítása és követése a térségre vonatkozóan, a visegrádi államok külügyminiszterei az elmúlt években több alkalommal is közös tanácskozásra invitálták a nyugat-balkáni államok külügyminisztereit, hogy megértsék a különböző térségi álláspontokat, egyrészt magára a kérdésre, másrészt az EU ezen álláspontok összehangolásában játszott szerepére vonatkozóan, illetve hogy lehetőséget teremtsenek a szlovák-koszovói kapcsolatok fejlődésére. Mivel a Visegrád Csoportnak igen magas a reputációja a

balkáni államok körében, így ezek az államok szívesen vesznek részt a különböző V4 kezdeményezésekben. Bár konkrét eredmény nem mutatható fel, mégis a rendszeres dialógus hosszútávon segítheti a Koszovó függetlenségéről szóló disputa előrehaladását. A diplomácia térréumán kívül a V4 a helyi igényeket is figyelembe vevő, IVF-en keresztül megvalósuló fejlesztési támogatások terén tud segítséget nyújtani a régió államainak. (Sláviková, 2012)

2009-ben svéd-lengyel javaslatra, az ENP déli orientációjának visszabillentése céljából, az Európai Unió létrehozta a Keleti Partnerséget, melynek célja az európai szomszédságpolitika keleti dimenziójának erősítése, a kezdeményezésbe bevont államok EU-val való politikai-gazdasági kapcsolatainak bővítése. Hogy a V4-en belül milyen fontos prioritás volt a program elindítása, jól mutatja már maga a megalakulása is, hiszen egy lengyel támogatottságú indítvány a cseh EU-elnökség alatt ért célba. Lengyelország, mint „régióvezető” felelősnek érzi önmagát a Keleti Partnerség uniós platformokon történő népszerűsítéséért, továbbá a többi V4 államnál talán valamelyest szorosabb kapcsolatokat ápol ezekkel a partnerségbe bevont államokkal – elsősorban Ukrajnával. Ukrajna a legkisebb közös többszörös, hiszen minden visegrádi ország szempontjából meghatározó gazdasági jelentőséggel bír. Magyarország számára azonban nem csupán a gazdasági motiváció irányadó a kapcsolatok fejlesztésében, hanem a kárpátaljai magyar kisebbség sorsának alakulása is. ([8]; [9]; Zelenická, 2009) A V4 államok intenzívebb kelet felé fordulása nagyban köszönhető annak, hogy a közép-európai gáz- és olajellátás biztosításában a térség országainak akár tranzit-országgként akár önálló kereskedelmi partnerként nagy jelentőségük van. Mindemellett nem kétséges, hogy ezek az államok abból a szempontból is meghatározóak a V4 számára, hogy egyrészt négy visegrádi állam közül hárommal közvetlenül határosak, másrészt a szovjet megszállás öröksége olyan feladatokat hagyományoz ezen államokra, amilyenekkel a V4 államok is szembesültek a rendszerváltások időszakában. Ez utóbbi arra predesztinálja a Visegrád Csoport országait, hogy tevékenyen részt vegyenek ezen országok demokratikus átmenetének, a piacgazdaságuk kiépítésének segítésében. (Zelenická, 2009) Mindez azonban véleményem szerint kérdéseket vet fel. Már önmagában az megkérdőjelezhető, hogy lehet-e exportálni a demokráciát. Úgy gondolom, hogy ennek elméleti lehetősége a gyakorlatban nem megvalósítható, hiszen a demokrácia csak megfelelő társadalmi- és politikai normák, illetve legalább minimális demokratikus hagyományok megléte esetén gyökerezhet meg egy országban. Ahogy az

első fejezetben arra kitértem, a Keleti Partnerség országai kulturális-civilizációs értelemben Keleten helyezkedtek el, ahol évszázadokon keresztül az egyéni szabadság nyugati társadalomszervező szellemével szemben az alávetettség szimbolikus és gyakorlati megvalósulása érvényesült, ami ellehetetlenítette a demokratikus normák térnyerését. Továbbá mivel ezek az államok nem csupán a szovjet tömbhöz tartoztak, de magának a Szovjetuniónak a részét is képezték, megkérdőjelezhető, hogy beszélhetünk-e a visegrádi négyekkel közös történelmi örökségről illetve a visegrádi országok tranzit-tapasztalatainak alkalmazhatóságáról a térségben.

A másik olyan terület, ahol a visegrádi négyek tevékenyen részt tudnak venni az Unió és a Keleti Partnerség államai közötti kapcsolat építésében, az a V4 államok Unióval lefolytatott csatlakozási tárgyalásaiból leszűrt tapasztalatainak partnerségbe bevont államokkal való megosztása. (Zelenická, 2009) Ennek azonban véleményem szerint jelenleg nincs sok relevanciája, hiszen szorosan összefügg az első említett területtel és az ott elért eredményekkel. Ukrajna az egyetlen olyan posztszovjet állam, amely stratégiaileg igen fontos az Unió számára, amely már 1993-ban megfogalmazta az Európai Unióhoz való csatlakozásának vágyát, és amely ennél fogva relatíve a legközelebb áll az uniós tagsághoz. Ugyanakkor az EU folyamatosan aggályait fejezi ki a jogállamiságnak, az igazságszolgáltatás függetlenségének, a választások tisztaságának, és az emberi jogoknak ukrainai érvényesülésével kapcsolatban. A közös értékek hiánya rendkívül megnehezíti az Ukrajnával való tárgyalások gyors lefolytatását. Az Unió számos esetben a csatlakozás lehetőségét használja fel a nyomásgyakorlás eszközeként, hogy kikényszerítse az európai elvek érvényesülését az ukrán belpolitikai viszonylatokban. Éveken keresztül az Unió még csak kilátásba sem helyezte Ukrajna számára a tagság elérését, ami jelentősen visszavetette az ország EU irányába való elkötelezettségét. 2007-ben indultak meg a két fél között a társulási valamint egy szabadkereskedelmi övezet létrehozására irányuló tárgyalások. 2011-ben azonban Julija Timosenko ügyének kapcsán az Unió elkezdte lebegtetni a tárgyalások felfüggesztésének lehetőségét, kezdve azzal, hogy bojkottálja a 2011. decemberi EU-Ukrajna csúcst. (Szálkai, 2012; [10]) Ennek a „szankciónak” az alkalmazására azonban végül nem került sor, hiszen az ukrán területeknek az Unió számára gazdasági és biztonságpolitikai szempontból is kiemelkedő stratégiai jelentősége van, ennél fogva pedig az EU nem engedheti meg Ukrajna Oroszországhoz való közeledésének erősödését. Viktor Janukovics, a 2010-ben megválasztott ukrán elnök jelen pillanatban

hintapolitikát folytat az Orosz Föderáció és az EU között és Oroszországnak, Ukrajna gazdasági függőségéből, geopolitikai helyzetéből adódóan, illetve az Ukrajnában élő jelentős orosz kisebbség miatt nagy lehetősége van arra, hogy az országot saját maga irányába terelje. (Szálkai, 2012) A 2020-ig szóló orosz kül- és biztonságpolitikai stratégia egyik kiemelt prioritása a kapcsolatok szorosabbra fűzése Oroszország „közel-külföldjével” (Kiss J., 2010, 54. p.), ami elsősorban a Keleti Partnerségbe bevont államokat jelöli. 2011 elején az ukránok felvették a kapcsolatot az Eurázsiai Gazdasági Közösséggel és az orosz-kazah-belorusz vámunióval is. Bár az ország az EU-val való kapcsolatait is függőben tartja, Nyugat elfordulása esetén még mindig fennáll egy keleti alternatíva. [11] Ez utóbbinak köszönhetően az ukránok maguk is képesek nyomást gyakorolni az Unióra. Bár az EU-Ukrajna csúcs nem maradt el, Herman van Rompuy a találkozó végén kiemelte, hogy a tárgyalások folytatása és lezárása elsősorban az ukrán belpolitikai körülmények alakulásától függ. [12] 2012 júliusában megtörtént a társulási és a szabadkereskedelmi övezetről szóló egyezmény parafrázisa, azonban az egyezmény aláírását az Unió még mindig bizonyos feltételekhez köti. Ilyen feltétel többek között az európai értékeknek megfelelő belpolitikai légkör megteremtése, a Timosenko-ügy rendezése, a választások tisztaságának tiszteletben tartása. (Szálkai, 2012) Románia és Bulgária példája felhívta az Unió figyelmét a csatlakozni vágyó országokban a jogállamiság értékének, az alapvető jogok biztosításának és a korrupció mértékének tárgyalási periódusban való hangsúlyozottabb vizsgálatára. (Sinka, 2012) Mivel mindeddig még nem került sor a társulási szerződés aláírására Ukrajnával, és a folyamat elhúzódásának okát elsősorban a demokratikus politikai kultúra hiánya váltja ki, igazolható, hogy csatlakozási tapasztalatok V4 államok általi megosztásának relevanciája elhanyagolható. Így a legtöbb figyelmet mindenekelőtt a demokratikus átalakulásban való segítségre kell fordítani, bár véleményem szerint ennek, az Unió szempontjából nézve pozitív, kimenetele erősen kétséges. Mindezek ellenére természetesen fontos, hogy az EU és az EU részeként a V4 tegyen valamit ezen államok stabilitásáért, hiszen ez saját jól felfogott érdeke is. A V4 Unión belüli potenciálját sokan azonosítják a Keleti Partnerségben vállalt domináns szerep betöltésével. A partnerségbe bevont posztsovjet államok sokkal szívesebben fogadnak el demokratikus rendszerváltoztatásra vonatkozó tanácsokat a V4 államok részéről, akik az 1990-es évek elején hasonló problémákkal szembesültek. (Zelenická, 2009) 2011-ben a V4 miniszterelnökei közös nyilatkozatot bocsátottak ki a Keleti Partnerségben való megerősített részvételükről, amelyben a térség demokratizálásában játszott szerepüket

elsősorban a civil társadalom építésével, a civil szervezetek, érdekszervezetek kormányzati döntéshozatalba való bevonásával kapcsolatos V4 tapasztalatok átadásában határozták meg. [1] 2012-ben a Nemzetközi Visegrádi Alapon belül létrehoztak egy különálló, a keleti partnerségbe bevont államok számára készült, fokozatosság elvén alapuló programot (V4EaP program), amely első lépésben a demokratizálással, regionális együttműködéssel és a civil társadalom megerősítésével kapcsolatos projektekre fókuszál, ezekhez nyújt – viszonylag szerény – anyagi segítséget. [7] Az egyes tanulmányokban általában csak a rögzített célok újbóli ismételése kerül elő, ha a V4 Keleti Partnerség kapcsán játszott szerepe a téma. Mindeközben én nem találtam olyan tanulmányt, ami konkrét eredményekre építve, az említett V4 projektek hatásvizsgálatával foglalkozik.

Marta Jaroszewicz szerint a demokratikus politikai kultúra közvetítésének legkiválóbb módja a vízümpolitika liberalizálása, ami lehetővé teszi a civil kapcsolatok erősödését a Nyugat és a Keleti Partnerség államai között. A vízümkönnyítés az ENP keleti dimenziójának másik eleme. Az Unió a feljebb hivatkozott feltételek (igazságszolgáltatás reformja, stb.) teljesítésének esetén Ukrajnának és Moldovának vízümmentességet ajánlott. Jaroszewicz vitatja cikkében a vízümkönnyítés politikai feltételekhez való kötését, hiszen az elsősorban a civil lakosságot és nem a pártpolitikusat érinti, előbbiek azonban csak minimálisan képesek hatni a kormányzati politikára. Rögtön világossá válik azonban az Unió által támasztott feltételek logikája, ha figyelembe vesszük, hogy az utóbbi két-három évben az Unión belül több – kedvelt menekültcélpontnak bizonyuló – tagállam is megkongatta a vészharangot a benyújtott menedékkérelmek számának várható emelkedése és elsősorban ennek finanszírozási vonzatai miatt. A válság időszakában számos tagállam az okozott anyagi és szociális terhek miatt a Schengen rendszer vívmányainak korlátozása, a belső határellenőrzés visszaállítása mellett emelt szót. Azzal, hogy az Unió értékelvű feltételeket támaszt egy kulturális-civilizációs értelemben „más Európához” tartozó állammal szemben, jelentősen tudja késleltetni a vízümkönnyítés kérdésére való válaszadást. (Gaciarz, 2012; Jaroszewicz, 2013) Bár a vízümpolitika teljes liberalizálása ezen államok esetében még várat magára, Jaroszewicz szerint érdemes megfontolni bizonyos társadalmi csoportokba (fiatalok, turisták) vagy foglalkozási csoportokba (üzletemberek) tartozó kelet-európai állampolgárok számára a vízümkönnyítés lehetőségét, akik nagymértékben hozzájárulhatnak az Unió gazdasági növekedéséhez. A

V4 államok, melyek pontosan tudják, hogy milyen volt a vasfüggöny mögött élni, könnyen szószólóivá válhatnak a vízumkönnyítés ügyének. (Jaroszewicz, 2013) A schengeni egyezmény lehetőséget ad helyi határátkelési egyezmények megkötésére, amely egyszerűbbé teheti a Schengen határzóna átlépését és a határtól számított 30-50 km széles sávban való mozgást a szomszédos országok állampolgárai számára, adott uniós és szomszédos állam általi közös megállapodásba foglalt feltételeknek megfelelően. Magyarország, Szlovákia és Lengyelország Ukrajnával való megállapodása precedensként szolgálhat az unió többi állama számára arra, hogy a kelet-európai migránsok mennyire tartják be az előírásokat. (Jaroszewicz, 2013; Rogoza, Wierzbowska-Miazga, Wisniewska, 2012)

Biztonság- és védelempolitika

Korábban már említettem, hogy az érdekek harmonizálása többnyire csak a NATO-tagság eléréséig volt sikeres, innentől kezdve azonban a Visegrád Csoport államai saját megfontolásaiknak megfelelően alakították biztonság- és védelempolitikájukat. Bár a csatlakozás után is találhatunk szép példákat a regionális dimenzió érvényesülésére (pl.: az iraki háború során a szlovák és magyar kontingensek lengyel egységekhez való telepítése), általános tendencia, hogy a V4 államok többnyire nem egymással, hanem régebbi NATO-tagokkal kötöttek megállapodásokat különböző nemzetközi egységek létrehozására, ezen kívül eltérő katonai potenciállal és a felszerelés modernizációját illetően nagyon eltérő elképzelésekkel rendelkeztek. Morawiec szerint azonban az államoknak komoly érdeke fűződhet a haderő professzionalizálásának és a fegyverkezés modernizálásának közös megvalósításához, hiszen ez egyrészt csökkentheti ennek államonkénti költségeit, másrészt növelheti a közös fellépés lehetőségét, ami feltételezhetően redukálná a térség nagyhatalmak által való megoszthatóságát, kiszolgáltatottságát. (Morawiec, 2010; Balcer, 2013) A Visegrád Csoport államai 2011. május 12.-én jelentették be, hogy megállapodtak egy lengyel parancsnokság alatt működő, a NATO parancsnokságtól független Visegrádi Harccsoport létrehozásában. Ennek céldátumául 2016-ot jelölték meg. A négy állam miniszterelnökei és védelmi miniszterei 2013. március 6.-án tartott csúcstalálkozójukon, Varsóban írták alá a harccsoportról és nemzeti védelmi iparaik összehangolt fejlesztéséről szóló közös nyilatkozatot. (Véleményem szerint nem véletlen hogy a nyilatkozat aláírására a biztonsági kérdésekben igen érzékeny Lengyelország V4 elnöksége alatt került sor.)

(Friedman, 2011; [13]) 2013. március 11.-én az MTV Ma reggel c. magazinműsorában Hende Csaba honvédelmi miniszter beszámolt arról, hogy a 3000 főt számláló közös harccsoportba az egyes V4 tagállamok saját hadállományukból ajánlanak fel egységeket. A legnagyobb és technikailag legfejlettebb haderővel rendelkező, a régió belül egyre inkább vezető szerepbe kerülő Lengyelország vált a közös haderő keretnemzetévé. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a felkínált cseh, magyar és szlovák egységek külön-külön megszűnnének az egyes nemzeti hadseregek integráns részét képezni. A V4 nem szándékozik közös laktanyát kialakítani a harccsoport számára, amelyet így pusztán csak közös hadgyakorlatokra és bevetésekre fognak összehívni. A harccsoport alkalmazásának alapelveit, feladatait az EU harccsoportjairól szóló irányelvek határozzák meg. Az Unió még 2003-ban határozta el egy ütőképes európai haderőrendszer több lépcsőben történő felállítását, amely bizonyos mértékig átvállalhat az észak-atlanti szövetségtől különböző feladatokat. A független regionális haderők létrehozásának európai koncepciója azonban nem váltott ki nagy lelkesedést a tagállamokból. George Friedman szerint az egyetlen igazán hatékony uniós harccsoport a skandináv államok által létrehozott Északi Harccsoport, amelynek résztvevői a visegrádi államokhoz hasonló motivációkkal rendelkeztek. ([16]; Friedman, 2011) Érdeemes feltenni a kérdést, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a biztonság- és védelempolitika terén szorosabb összefogásra késztetik nem csupán a V4, hanem az Unió többi tagállamát is. Először is, annak ellenére, hogy a világban a nemzetállami védelmi politika egyre nagyobb kihívásokkal kell, hogy szembenézzon, és megnőtt az igény egy korszerű technológiával működő, ütőképes, gyorsan mozgósítható haderőre, a 2008-ban kirobbanó gazdasági válság hatására az államok többsége igyekszik csökkenteni védelmi kiadásait. Ennek a paradoxonnak a negatív élét erősíti, hogy a védelmi piacon a korszerű technológia ára egyre inkább emelkedik. A V4 államok költségvetésében jelentős csökkenéseket tapasztalhatunk – Magyarország 29, Szlovákia 22, Csehország pedig 16%-al redukálta a rendelkezésre álló forrásokat – bár Adam Balcer szerint ez nem feltétlenül áll összefüggésben a gazdasági válsággal, hiszen ezekben az államokban korábban is a védelmi költségvetés csökkentésének tendenciája érvényesült. ([14]; Balcer, 2013; Šuplata, Valášek, 2012) Másodszor: a rendszerváltás óta a visegrádi országok az észak-atlanti szövetségben való részvételre úgy tekintenek, mint első számú biztosítékra egy esetleges újabb orosz megszállással szemben. Azonban a közös hadviselés anyagi terheit jórészt nem a visegrádi államok, hanem elsősorban az USA viselte. Az, hogy a válság az amerikai gazdaságot is érzékenyen

érintette, valamint hogy az USA geopolitikai fókusza Európából egyre inkább a csendes-óceáni térségre helyeződik át, együttesen járult hozzá annak megkérdőjelezéséhez, hogy a NATO, mint amerikai dominanciájú védelmi szervezet, mennyiben fog hozzájárulni a közép-európai térség védelméhez. Továbbá ez utóbbi aggodalmat táplálja az is, hogy a NATO közép-európai jelenléte elhanyagolható. Az egykori NSZK területén lévő NATO bázisoknak keleti irányba való elmozdítása mindeddig nem történt meg, ami a V4 államok számára komoly frusztrációs forrást jelent. (Blocher, 2011; Friedman, 2011; [14]) Harmadszor: a NATO-n és az Európai Unión belül is egyre nehezebb a védelmi kérdések egyeztetése. George Friedman szerint a líbiai konfliktus elsősorban nem Moammar Ghadafiról hanem inkább a német-francia stratégiai vitáról lesz híres, hiszen a német elképzelések ütköztetése a francia tervekkel szakítást jelentett a korábbi német attitűddel, ami az európai szolidaritás és a németekkel szembeni gyanú elaltatása érdekében a francia irányvonal követésével volt egyenértékű. (Friedman, 2011) Többek között ez is bizonyítja az Unión belüli német vezető szerep egyre határozottabb körvonalazódását. Azonban az eurozóna válsága és az egyre gyarapodó számú pénzügyi mentőcsomagok miatt Németországon belül egyre többen vonják kétségbe az uniós tagság hasznát Németország számára. Berlin a fegyveres erő felhasználását illetően az USA-tól is nagyon eltérő koncepcióval rendelkezik. Kiss J. László szerint „*Berlin Moszkvával a közös érdekek, Whashingtonnal a véleménykülönbségek új korszakába lépett,...*” (Kiss J., 2010, 53. p.) Ugyanis a NATO és az Unió felé való lagymatagabb elkötelezettséggel párhuzamosan a német politika – köszönhetően az ország orosz energiaforrásoktól való függőségének és az orosz területen adódó kedvező befektetési lehetőségeknek – egyre inkább közelít az Orosz Föderáció felé, mely utóbbi ráadásul a Jeltsin elnökségét követő években egyre erősödő katonai potenciálra tesz szert, amit a 2008-as grúziai háború is igazolt. A grúziai konfliktus a lengyelek számára „*a felemelkedő orosz nagyhatalom „revizionizmusának” bizonyítéka volt.*” (Kiss J., 2010, 54. p.) A német-orosz közeledés a közép-európai államokból (elsősorban Lengyelországból) fokozott mértékben hívja elő a történelmi eredetű félelmeket. Fontos azonban megemlíteni, hogy Berlin és Moszkva közötti kapcsolatok erősödése elsősorban gazdasági jellegű, valamint, hogy a két ország stratégiai kultúrája között legalább akkora szakadék tátong, mint a német és amerikai koncepciók között, így alaptalannak tűnik a nyugati pólus gyengülésétől való transzatlanti félelem. (Friedman, 2011; Kiss J., 2010) Ez utóbbitól függetlenül az említett tényezők együttesen már megteremtik az alapját egy regionális védelmi

együttműködés kialakítására irányuló – ha nem is igénynek – de kényszernek. 2010-ben a NATO új stratégiai koncepciót fogadott el, ami igyekszik választ adni a gazdasági krízis okozta problémákra. A biztonság- és védelempolitika területén központi fogalommá vált az „*okos védelem*”. (Blocher, 2011, 40. p.) Ez egyfajta szemléletváltást hivatott megvalósítani a megváltozott körülmények közepette. (A koncepció vitáján egyébként a V4 egységesen a javaslat ellen lépett fel, követelve az észak-atlanti együttműködés alapvető elveihez és bevett formáihoz való ragaszkodást. A javaslatra adott V4 reakció hatására az elemzők a visegrádi országokat V. cikk koalíciónak keresztelték el.) Az új koncepció alapvetése a kapacitások olcsóbb fenntartásának és rugalmasabb felhasználásának biztosítása azáltal, hogy a szövetséges államokat saját védelmük megszervezésére irányuló kisebb (regionális) védelmi szövetségek megkötésére ösztönzik. (Blocher, 2011) A NATO arra szólítja fel a részes államokat, hogy egyrészt igazi biztonságpolitikai prioritásokra koncentrálnak, költségekkel, másrészt a különböző szubszövetségi együttműködések keretében az egyes nemzeti haderők eltérő feladatokra történő specializálásával osszák meg egymás között a fegyveres erő fenntartásának gazdasági terheit. Ennek azonban több feltétele is van. A legalapvetőbb követelmény, hogy a szövetségre lépő államok hasonló biztonságpolitikai koncepcióval és stratégiai kultúrával rendelkezzenek, valamint hogy az együttműködés az egymásba vetett kölcsönös bizalom légkörében jöjjön létre, hiszen a specializáció révén az államok sokkal inkább egymásra utaltakká válnak. Ezen kívül fontos az együttműködő felek haderejének nagyjából azonos mérete és felszereltsége, valamint a katonai beszerzések egymás közötti megosztása, a nemzeti védelmi iparok kompetenciáinak kijelölése. Véleményem szerint az egymásra utaltság és a biztonság- és védelempolitika hagyományosan nemzeti hatáskörbe tartozása az, ami a legtöbb esetben meggátolja ilyen kooperációk létrejöttét. Noha a V4 nem teljesíti az összes fent meghatározott kritériumot, szakértők szerint a kooperációnak nincs akadálya. Bár mind a négy tagállam, ugyanazon együttműködéseknek (EU, NATO) a részét képezi, így közös intézményi háttérrel rendelkezik, az egyes államok növekvő orosz befolyással szembeni aggodalma, valamint katonai szerepvállalásra való hajlama jelentős eltéréseket mutat. Az egymásban való bizalmat számos tényező gyengíti – a lengyel dominancia kérdése, a külön-utas stratégiák folytatásának veszélye, a szlovák-magyar viszony, és a korábbi együttműködések (pl.: Varsói szerződés) rossz tapasztalatai is. Azonban mindezt ellensúlyozhatja az egyes államok politikai vezetőinek megújuló akarata egy regionális együttműködés létrehozására. Rendkívül fontos, hogy az

együttműködés kis lépésektől haladjon a nagyobb elköteleződések felé, hiszen a kis sikerek növelhetik a regionális partnerekkel szembeni bizalmi szintet a V4 államokban. Megjegyzendő, hogy a lengyel dominanciától való félelem véleményem szerint nem is feltétlenül alaptalan. Mivel Lengyelország minden évben legalább a GDP 1,95%-át költi katonai kiadásokra szemben a régió többi államában jellemző 1% körüli értékkel, így ez a hadállományban keletkező minőségi különbségekhez is vezet, ami viszont arra készteti Lengyelországot, hogy visegrádi partnerein kívül más államokkal is keresse a védelmi szövetség kialakításának lehetőségét. Egyetlen olyan tényező van csupán, amely a lengyelek figyelmét visszatereli a Visegrád Csoport államaival való együttműködésre és ez nem más, mint a regionális vezető szerepből fakadó uniós belüli „lengyel hangsúlyemelkedés” előnyeinek kiaknázása. Míg Lengyelország elsősorban a régióvezetőség vonzó ígérését látja egy regionális biztonságpolitikai együttműködésben, addig a többi tagállam elsősorban azt szeretné bebizonyítani, hogy, ellentmondva az „*V. cikk koalíció*” címkének (Blocher, 2011, 41. p.), kis tagállamként is aktív és hasznos résztvevője és nem csupán passzív alanya a védelmi együttműködésnek. A védelmi ipari együttműködésnek főként a lengyel protekcionizmus szabott határt, azonban a korábban említett, nemrég aláírt nyilatkozatnak köszönhetően ezen a területen is várható előrelépés. (Balcer, 2013; Šuplata, Valášek, 2012) A V4 keretein belül létrejövő védelmi együttműködés nem kívánja a NATO-n vagy az Európai Unión belül megvalósuló védelmi együttműködés regionális alternatíváját nyújtani, inkább arra irányul, hogy az említett két szervezet védelmi kapacitásait erősítse, hiányosságait pótolja (akár technológiai fejlesztések révén). (Šuplata, Valášek, 2012, [14])

Gazdaságpolitika

2004-ben az uniós tagsági státusz elérése után a visegrádi államok kiléptek a CEFTA-ból. Noha az egyes V4 államoknak még mindig Németország az egyik legfőbb gazdasági és pénzügyi partnere, a tartósan nyomott német gazdasági fejlődés érzékenyen érinti a közép-európai térség országait. A németországi belső piacok akadozó bővülése ugyan nem volt kedvező a visegrádi export számára, viszont növelte a német vállalatok közép-európai térségbe történő működőtőke-kivitelét, beruházási kedvét. A 2008-as válságnak köszönhetően azonban ezen a területen is jelentős visszaesés következett be, a német cégek 2009-től jelentős tőke kivonást hajtottak végre, így elmondható, hogy „*Németország a tőle várt gazdasági húzóerő lokomotív szerepét*

egyre kevésbé tudta betölteni.” (Kőrösi, 2010, 68. p.) A rendszerváltást követően a visegrádi országoknak folyamatosan szüksége volt külföldi források (hitelek és befektetések) bevonására gazdaságuk modernizálásához, a nyugathoz való felzárkózáshoz. Az uniós nagyvállalatok – főként a multinacionális cégek – elárasztották a közép-európai piacokat, azonban fordítva ez nem következett be. Bár ezek a befektetések hozzájárultak az egyes közép-európai tagállamok GDP-jének növekedéséhez, új technológiák térségben való meghonosodásához, ezáltal pedig a termelékenység javulásához és a munkahelyteremtéshez, nem szabad elfeledkezni a folyamat negatív hatásairól sem. A külföldi cégek benyomulásával a hazai vállalatok belföldön is piacképtelenné váltak, ráadásul a technológia-import sem valósult meg teljes mértékben, mivel elsősorban az alacsonyabb szintű termelési folyamatokat (pl.: összeszerelés) telepítették Közép-Európába. A visegrádi államokkal való piacnyitásból elsősorban a nyugat profitált, ami jól látszik akkor, ha összehasonlítjuk az egyes visegrádi államok GDP és GNP értékeit. Ahogy említettem, a külföldi befektetők ugyan nagymértékben hozzájárultak a bruttó hazai össztermék értékének régióban való növekedéséhez, viszont az exportjukból származó bevételek nagy részét kivitték a visegrádi országokból és így a bruttó nemzeti termék értéke, vagyis a közép-európai államokban maradó pénz mennyisége lényegesen kevesebb lett, ami maga után vonja a közép-európai gazdasági növekedésnek és életszínvonalnak nyugattól való jelentős elmaradását is. Kőrösi István szerint fontos a regionális gazdasági kapcsolatok tervszerű, hosszú távú fejlesztése, ugyanakkor a régió nem alakítható önálló gazdasági gócponttá, tekintettel a technológiai lemaradásra és a térség „szuboptimális” méretére. (Kőrösi, 2010, 81. p.) Így megállapítható, hogy *„A kelet-közép-európai országoknak elengedhetetlenül a világgazdaság egyik centrumához kell kapcsolódniuk.”* (Kőrösi, 2010, 81. p.) A 2008-as gazdasági válság következtében az EU, mint gazdasági centrum megroppanni látszik, a tagállamok a saját problémáik, pénzügyi nehézségeik megoldásával vannak elfoglalva és még nem sikerült elfogadni egy, a gazdasági krízis ellenszeréül szolgáló átfogó reformcsomagot. Mivel ennek köszönhetően Németország és az EU, ahogy arra korábban hivatkoztam, egyre kevésbé tud a közép-európai államok gazdasági fejlődésének motorja lenni, így a visegrádi országok közül Magyarország és Csehország lépéseket tett, illetve szándékozik tenni a keleti (eurázsiai és közel-keleti) világgazdasági centrum irányába. (Hamberger, 2012; [16]) Oroszország közép-európai térségben való befolyása elsősorban jelentős olaj- és gázkészleteinek köszönhető. A 2011-ben, a Visegrád Csoport fennállásának 20. évfordulójának alkalmából elfogadott

pozsonyi nyilatkozatban a V4 miniszterelnökök kiemelt prioritásként kezelik az energiabiztonság ügyét, hiszen a visegrádi országok törekednek az Oroszországtól való függés minimalizálására. Eme törekvésnek a keretét többek között a 2009. januári gáz-krízis adja, amikor is az ukránokkal folytatott vita következményeként Oroszország elzárta a gázcsapokat, így az orosz gáztól közel 100%-ban függő Szlovákia lakosságának a tél közepén két hétig nélkülöznie kellett a gáz-szolgáltatást. 2010 februárjában energiabiztonsági csúcstalálkozót hívtak össze a V4 államok, amelyen rajtuk kívül Ausztria, Szlovénia, valamint több más balkáni és északi állam is részt vett. A találkozó záró nyilatkozatában foglaltaknak megfelelően, a V4 államai a pozsonyi deklarációban hangsúlyozzák az uniós energiapiacok integrálásának, kiterjesztésének fontosságát, az együttműködés elmélyítését a V4-en belül, ami elsősorban az energiahordozók forrásainak, a kiépített hálózatok, illetve a szolgáltatók számának bővítésével, az energia-infrastruktúra javításával, az olajvezetékek és hálózatok modernizálásával, valamint az észak-déli gáz-összeköttetések kiépítésével valósulhat meg. [1; 15]

A 2008-as válság azonban nem csupán a külgazdasági stratégiák újragondolására készíti a visegrádi négyeket, hanem olyan – korábban az együttműködés tematikájának szabad kijelöléséből fakadóan – „elkerült témák” megvitatására is, mint amilyen az EU integráció mélyítése, vagyis a gazdasági és politikai unió kialakításának kérdése.

Az Európai Unió jövője „visegrádi” szemszögből

Ahogy a bevezetőben már szó volt róla, az elmúlt években egyre gyakrabban lehetett hallani többsebességes Európáról vagy mag-Európa koncepcióról, amelyek az eurozóna tagállamok és az azon kívül eső tagállamok közötti törésvonalat intézményesíteni kívánják. A válság beköszöntével egyre nyilvánvalóbbá vált az a tény, hogy a monetáris unió stabilitásának megőrzéséhez szükség van egy erős gazdasági unió kiépítésére is az eurózónán belül, amely magában foglalja a monetáris és fiskális politika területén a szuverenitás bizonyos mértékű megosztását az uniós intézményekkel. Az ennek módszereiről és intézményesítéséről szóló vita az eurózónán kívüli tagállamok számára mindenképpen előrevetíti egy esetleges integráción belüli fragmentáció lehetőségét és ebből következően az európai uniós tagsági státuszok közötti súly- és értékkülönbségek megjelenését. Ennek világos jele, hogy az Európai Pénzügyi Paktum formálissá tette az

euróövezeti tagállamok csúcstalálkozóit, amelyek közvetlenül az Európai Tanács ülései után kerülnek megrendezésre. Annak ellenére, hogy az Euróövezeti Csúcstalálkozókra meghozott döntések kétségtelenül kihatnak az Unió többi tagállamának gazdasági életére is, ezen a találkozón az övezeten kívüli tagállamok képviselői nem vehetnek részt. [17] Noha az eurózónába való belépés lehetősége nyitva marad a konvergencia-kritériumokat teljesítő országok számára, annak a veszélye, hogy néhány tagállam – többek között a visegrádi államok többsége is – másodrangú taggá válhat az unión belül, új perspektívát ad a V4-nek és arra ösztönzi a visegrádi országokat, hogy az integráció mélyítésére vonatkozóan, valamint a közös valutaövezetbe történő belépés témájában állást foglaljanak. Rendkívül nehéz azonban ezekben a kérdésekben a közös, visegrádi álláspont kialakítása. (Kavický, 2012; Trzaskowski, 2012) A V4 országai jelenleg két különböző irányba húznak. A csehek az egész Európai Unióhoz való hozzáállásukban egy, a britekhez hasonlóan pragmatikus, racionális kalkulációra építő stratégiát képviselnek, így, mivel folyamatosan szem előtt tartják az ország változó érdekeit, számukra sokkal kényelmesebb a különböző jellegű, akut problémák időről időre, egyesével történő megvitatása, mint a gazdasági és politikai unió mélyítésének kérdésében való állásfoglalás, melynek hosszú távú hatásai beláthatatlanok a cseh kormány számára. Így a jövőbeni integráció kereteiről folytatott vitákban a cseh koncepciót a mindenkori kormányösszetétel határozza meg, hiszen az egyes politikai pártok igen eltérően viszonyulnak az európai integráció kérdéséhez. Csehország jelenlegi miniszterelnöke, Petr Nečas inkább a britek álláspontjához igazodik, a kormányközi együttműködés mellett teszi le a voksát és elutasítja a mélyebb politikai integrációra vonatkozó uniós terveket. A csehek az Euró bevezetésével kapcsolatban szkeptikusak és ennek időpontját folyamatosan halogatják. Nečas szerint nem lenne tragédia az integráción belüli differenciálódás, pusztán az egyes tagállamok unió felé való elkötelezettségének mértékét tükrözné. Szerinte az eurózóna államainak valóban érdekükben áll egy centralizáltabb gazdasági kormányzás kialakítása. Magyarország miniszterelnökének, Orbán Viktornak szinte valamennyi uniós szereplővel hűvössé vált a viszonya az utóbbi években. Bár a magyar politikust az euroszeptikusok táborában tartják számon, hangsúlyozandó, hogy Nečas-hoz képest sokkal kevésbé egyértelmű jeleket küld ezzel kapcsolatban az Unió felé. A magyar kormányfő számtalan esetben hangsúlyozta a nemzeti szuverenitás védelmének fontosságát különböző, a magyar parlament által hozott törvényekről folytatott uniós vita keretében, azonban a kormányközi döntéshozatallal szemben látható támogatója a közösségi módszernek.

Magyarország „kint is – bent is” politikát folytat, amely szerint bár jelen pillanatban az ország elkötelezett az Unió felé, ez nem feltétlenül örök időkre szól, tekintettel az EU gazdaságának és struktúrájának hanyatlására a gyorsan változó világban. A magyar kormány ezért az Uniót kívül is potenciális szövetségeseket keres, ez azonban inkább gazdasági téren nyilvánul meg egyelőre. Bár Magyarország – Csehországgal szemben – aláírta az Európai Pénzügyi Paktumot, az eurózónába való belépéssel kapcsolatban a magyar kormány is a cseh nézeteket osztja és belátható időn belül nem tervezi a közös valuta bevezetését. Csehország és Magyarország pozíciói tehát megközelítőleg egyeznek. David Král azonban tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy tekintettel a két országban való kormányváltás esélyei közötti különbségre, a cseh álláspont könnyen megváltozhat, a magyar álláspont azonban egyelőre bebetonozottnak tűnik. Szlovákia eurózóna tagsága miatt nem kérdés, hogy az ország a német álláspontokhoz szorosan igazodva az integráció elmélyítésének irányába halad. A szlovákok mélyen hisznek abban, hogy hosszú távon számukra ez a legkifizetődőbb stratégia még akkor is, ha ez jelenleg anyagi áldozatokkal vagy nemzetállami szuverenitásuknak itt-ott történő csorbításával jár együtt. A lengyel koncepciók hasonlítanak a szlovák elképzelésekhez, azzal a különbséggel, hogy Lengyelország – nem lévén tagja az eurózónának – mentes a szorosabb integráció irányába hajtó, eurózónán belül érvényesülő politikai nyomástól. Lengyelország folyamatosan készül a közös valuta bevezetésére, azonban ennek pontos időpontja egyelőre tisztázatlan. (Král, 2012; Trzaskowski, 2012) Radoslaw Sikorski lengyel külügyminiszter szerint az ország 2015-re már teljesíteni tudja az euróövezetbe való belépés kritériumait, így Lengyelország számára kiemelt prioritás az euró megmentése, ugyanakkor elmondása szerint *„a lengyelek a kormányt arra hatalmazták fel, hogy az országot akkor vigye be az euróövezetbe, amikor arra mindkét fél készen áll majd.”* (Hamberger, 2012, 5. p.) Ez utóbbi megfontolás véleményem szerint rávilágít az értékelkötelezettség melletti pragmatikus kalkuláció Lengyelország esetében is fennálló gyakorlatára.

A Visegrád Csoport országai az Unió távlati működését illetően, a mélyítés kérdésében messze nem egységesek. Ennek tagállamonként változó okai vannak. A cseh kormány rendkívüli euroszkepticizmusa és az integrációnak a közös piacra és a kohéziós pénzekre való leszűkítésével fel sem merül a szorosabb politikai unió alternatívája, így nyilván az eurózóna sem prioritás számukra. A magyarok az utóbbi években szintén távolabb sodródtak az uniós trendek követésétől, így a mélyítés gondolatától is, ami

többek között a magyar belpolitikai törvényekről generált vita hatására megromló kapcsolatoknak és az EU iránti egyre alacsonyabb szintű állampolgári bizalomnak köszönhető. Magyarország bár politikai értékeit tekintve elkötelezett az Unió irányába, gazdasági szempontból az integrációt süllyedő hajónak látja, amiről más szövetségesek, partnerek keresésével próbál szükség esetén igénybe vehető mentőútvonalatat biztosítani, hogy pótolja a nyugat felől érkező befektetések és támogatások válság miatti csökkenését. Szlovákiának, euróövezeti tagsága miatt „kötelező”, kis földrajzi kiterjedése, gyenge hadserege és külföldi befektetőktől függő gazdasága miatt pedig mindenképpen érdeke is, hogy a regionális képletet maga mögött hagyva Németországba kapaszkodjon. Lengyelország pedig Szlovákiához hasonlóan elsősorban Németország és a szorosabb együttműködés felé nyit, hiszen a válság ellenére produkált gazdasági növekedés révén óriási tiszteletet vívott ki magának Európa-szerte, ami egyúttal teret nyitott az ország integráción belüli súlynövekedésének.

Zárógondolatok és utószó

Nem véletlen, hogy mindeddig a Visegrád Csoport bizonyult a legsikeresebb közép-európai együttműködésnek. Helena Bujnová szerint ez annak köszönhető, hogy a V4 a mai napig négy ország részvételére korlátozódik. (Bujnová, 2006) Véleményem szerint itt azonban többről van szó. Közép-európainak lenni egy érzés, egy életforma. Terényi János szavaival élve: *„A sorsközösség és megosztottság ellentmondása végigfut a régió történelmében.”*. (Terényi, 2010, 6. p.) Úgy gondolom, a regionális együttműködés sikerének kérdése attól függ, hogy ezek közül melyik komponenst sikerül jobban kidomborítani a régióban.

A Visegrád Csoport jövőjére vonatkozóan eltérő elképzelések vetődnek fel a szakirodalomban. A különböző szerzők tanulmányaiban számtalanszor felmerül az a megállapítás, hogy a V4 legnagyobb hátránya az intézményesültség hiánya. Török Kristóf szerint a rendszeres, kötelező találkozók elősegítenék a részes államok közötti konfliktusok feloldását, valamint csökkentenék az egyes államok álláspontjai közötti radikális különbségeket. (Török, 2011) Ugyanez azonban fordított logika szerint is értelmezhető. Sok szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a V4 életképessége éppen az egyeztetési kötelezettség hiányában, a célok és témakörök rugalmas kijelölésében rejlik.

Bugajszki szerint a V4 intézményesítése csak újabb felesleges szubregionális létesítményeket eredményezne, amelyek nem fogják át teljes egészében a közép-európai térséget. Az ilyen jellegű együttműködés csökkentené a hatékonyságot, növelné a fenntartási költségeket. Szerinte reálisan fel kell mérni az együttműködés potenciálját és annak megfelelően kell kialakítani a közös stratégiákat, változatlan, konzultatív fórum-jellegű formák igénybevételével. (Bugajszki, 2011) Hamberger Judit szerint csak az lehet csalódott a V4 működésével kapcsolatban, aki túl sokat vár el tőle, és arra számít, hogy a regionális együttműködés keretei között pillanatokon belül megoldhatóakká válnak évszázadokra visszavezethető konfliktusok. (Hamberger, 2006)

Az együttműködési folyamatot számtalan tényező gyengítheti: az érzékeny történelmi kérdéseket boncolgató szimbolikus viták, a szlovák-magyar konfliktus, az eltérő gazdasági érdekek, az egyes országokban kormányon lévő pártok eltérő ideológiai karaktere, vagy az unión belül kibontakozó „hagymásodási folyamat”, ami növelheti a térség államai közötti különbségeket az eltérő kötelezettségvállalások miatt. Ezen kívül a regionális együttműködés gátjaiként említhetőek a lengyel „vezető szerep”, az uniós csatlakozást követő eltérő geopolitikai preferenciák, valamint a félelem, hogy egy erős együttműködés megerősítheti a nyugatabbra fekvő államokban a V4 Európa perifériájaként való észlelését. (Arató, Koller, 2009; Kalmar, 2009; Bugajszki, 2011) Bár számos területen szétartóak a visegrádi országok nemzeti stratégiái, kötelezettségei, állásfoglalásai, véleményem szerint maradtak és a jövőben is lesznek olyan kérdések, amelyekben hasonlóak lesznek a közép-európai térség államainak érdekei, úgy, mint az energiabiztonság, a biztonságpolitika, vagy az uniós szomszédságpolitika fejlesztése. Ezen kívül, ahogy arról már a bevezetőben és később is szó esett, a gazdasági válság hozadékaként egyre gyakrabban emlegetett koncentrikus körök Európája koncepció új perspektívát kínál a V4-nek az együttműködésre, amely azonban – úgy tűnik – egyelőre kihasználatlan marad. Az eurózónához való csatlakozás kérdése voltaképpen reprodukálja az uniós csatlakozás előkészítésének időszakát és kizárólag a térség államainak politikusain múlik, hogy a kérdés rendezése a jól ismert divergens vagy az új perspektívát megragadó konvergens módon kerül megválaszolásra. Noha az Európai Unió mindig is nagy hangsúlyt fektetett az individuális tagállamok egyenlőségére, az utóbbi időkben figyelemre méltó az Unión belül a különböző tagállamok regionális csoportosulásainak erőre kapása. Az Unió soha nem tett említést a V4-ről egyetlen hivatalos dokumentumban sem, még a szomszédságpolitika

vonatkozásában sem, ahol Brüsszel elismeri a régió meghatározó szerepét. Mindez azt tükrözi, hogy Brüsszel nem úgy tekint a Visegrád Csoportra, mint egy integráción belüli szoros egységre, amely akármikor képes közös érdekeket megfogalmazni, hanem inkább úgy, mint egy vitaklubra, amely igény szerint diskurál az Unió politikai agendáján lévő kérdésekről. (Zelenická, 2009) Azonban az együttműködés felértékelődését jelzi a Sarkozy által tett csípős megjegyzés a V4-es minicsúcsok tekintetében, továbbá az is, hogy a V4 miniszterelnökök védelmi együttműködésről szóló találkozáján részt vett Angela Merkel német kancellár és Francois Hollande francia elnök is. [20] A fent felsorolt Achilles-pontok kevésbé lennének feltűnőek abban az esetben, ha Közép-Európa államai elsősorban nem versenytársakként, hanem megbízható tárgyalópartnerekként, szövetségesekként tekintenének egymásra, és valóban kialakulna egy, a politikai cselekvést is meghatározó regionális identitás. A Nemzetközi Visegrádi Alap tevékenysége ebben a tekintetben nem elhanyagolható. Ehhez azonban időre, diplomáciai erőfeszítésekre, civil kezdeményezésekre és türelemre van szükség.

A dolgozatomat 2013. május 6-án lezártam. Az azóta bekövetkező politikai változások, elsősorban a kijevi összecsapások, Janukovics távozása, majd az azt követő krími események dolgozatom néhány részét hatálytalanították. Az egyre agresszívabbá váló orosz külpolitika hatására az Európai Unió aláírta a társulási szerződést Ukrajnával, ami a V4-ek európai szomszédságpolitikában betöltött szerepét újradefiniálhatja. Az EU által Oroszország ellen bevezetett gazdasági és diplomáciai szankciók tartóssága pedig megkérdőjelezi az euro-atlanti térség országaiban az Oroszországgal szemben korábban alkalmazott „business as usual” politikához való visszatérés lehetőségét. Végül, a krími konfliktus sajátos jellege a hadviselés egy új generációjának, az információs háborúnak a kibontakozására mutat rá, így a jövőben a különböző regionális együttműködések nem katonai aspektusának vizsgálata is érdekes lehet. Továbbá, ahogy korábban utaltam rá, egy esetleges kormányváltás jelentős hatást gyakorolhat a visegrádi együttműködésre. A Csehországban 2014-ben kormányt alakító szociáldemokrata párt, illetve Bohuslav Sobotka kormányfő teljesen új irányt adhat a cseh Európa-politikának, ahogy ezt a fiskális paktumhoz való csatlakozás lehetőségének cseh parlament elé vitele is előrevetíti. Mindezek a kérdések a visegrádi együttműködéssel kapcsolatos kutatások további irányát jelölik ki.

Felhasznált irodalom

ARATÓ KRISZTINA, KOLLER BOGLÁRKA (2009): Európa utazása. Integrációtörténet, Gondolat Kiadó, Bp., 237-242. p.

BALCER, ADAM (Utolsó módosítás: 2013. 02. 28.): A wishful thinking? Military cooperation in the Visegrad Group, In: Visegrad Revue, URL: <http://visegradrevue.eu/?p=1437> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 21:53

BLOCHER, JOHN (2011): Conditions for Visegrad Defence Cooperation: a transatlantic view, Foreign Policy Review, Bp., 2011. 1. sz., 40-64. p. URL: <http://www.kulugyiintezet.hu/> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22:02

BUGAJSZKI, JANUSZ (2011): Visegrád's past, present and future In: Hungarian Review, 2011. 3. sz., URL: http://hungarianreview.com/article/visegrads_past_present_and_future Utolsó módosítás: 2011. június 7. Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 20:54

BUJNOVÁ, HELENA (2006): A visegrádi szerződés országainak geopolitikai helyzete URL: http://www.foruminst.sk/publ/szemle/2006_2/szemle_2006_2_bujnova.pdf Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:08

FRIEDMAN, GEORGE (Utolsó módosítás: 2011. 05. 17.): Visegrad: a new European military force, Stratfor Global Intelligence URL: <http://www.stratfor.com/weekly/20110516-visegrad-new-european-military-force> Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 04:54

GACIARZ, JANUSZ (2012): Vanguard cooperation in the eyes of the V4: Lessons from Schengen cooperation, In: Gostynska, Agata, Parkes, Roderick (szerk., 2012): Towards a V4 position on the future of Europe, Polish Institute of International Affairs, Lengyelország, 29-33. p. URL: <http://www.pism.pl/Publications/Reports/PISM-Report-Towards-a-V4-Position-on-the-Future-of-Europe> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22:18

GÁSPÁR MIKLÓS (2007): Kelet-közép-európai államok, mint tagállami érdekcsoport az EU-ban In: Szuper József (szerk., 2007): A közép-kelet-európai tagállamok az európai erőterben: A magyar külpolitika (Európa-politika) lehetőségei, Bp., Generáció 2020

Közhasznú Egyesület, URL:

http://tancsicsalapitvany.hu/doc/magyar%20kulpolitika_2.pdf Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 22:12

GYÁRFÁŠOVÁ, OEGA (Utolsó módosítás: 2012. 03. 27.): V4's Historical Hero – Mr. Nobody, Visegrad Revue, URL: <http://visegradrevue.eu/?p=70> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22:10

GRÚBER KÁROLY, TÖRŐ CSABA (2010): A Visegrádi Négyek (V4) Európai Unión belüli együttműködésének szempontjai és tapasztalatai In: Külügyi Szemle, Bp., 2010, 2. sz., 52-70. p. URL: <http://www.kulugyiintezet.hu/search/default.asp> Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:49

HAMBERGER JUDIT (2006): “The Future of the Visegrad Cooperation from the Hungarian Perspective”. In: International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs, 2006, 3–4. szám, 91–107. p., URL: http://www.sfpa.sk/sk-hu-euroforum/doc/08_hamberger.pdf Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:12

HAMBERGER JUDIT (2008): A feszült szlovák-magyar viszony okairól In: Szempont, 2. sz., URL: <http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=ZOHTMK> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22:57

HAMBERGER JUDIT (2010): Közép-Európa politikai dimenziójának megvalósítási kísérlete: a visegrádi együttműködés (V4) In: Külügyi Szemle, Bp., 2010, 2. sz., 35-51. p. URL: <http://www.kulugyiintezet.hu/search/default.asp> Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:42

HAMBERGER JUDIT (2012): Visegrádi partnereink és Németország, avagy a lengyel külügyminiszter európai víziója, In: MKI-tanulmányok, 6. sz. URL: <http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=ITSIXT> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 23:06

HANÁK PÉTER (1989): Közép-Európa: az imaginárius régió In: Világosság, 8-9. sz., 561-571. p.

JAROSZEWICZ, MARTA (Utolsó módosítás: 2013. 03. 08.): Why isn't the V4 more active in visa liberalisation with Eastern Europe? In: Visegrad Revue, URL: <http://visegradrevue.eu/?p=1444> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 23:10

KALMAR, FRANC (2009): Lessons learned and the way forward, In: Quesaraku, Mariola (szerk, 2009): Towards regional advocacy for cooperation in the Balkans via european best practices. A collection of papers and discussions URL:

<http://idmalbania.org/sites/default/files/publications/Regiona%20lCooperation%20Visegrad.pdf> Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:53

KAVICKÝ, RADOVAN (2012): Is V4 cooperation a safe heaven in turbulent times? In: Gostynska, Agata, Parkes, Roderick (szerk., 2012): Towards a V4 position on the future of Europe, Polish Institute of International Affairs, Lengyelország, 11-14. p. URL:

<http://www.pism.pl/Publications/Reports/PISM-Report-Towards-a-V4-Position-on-the-Future-of-Europe> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22:18

KAZMIERKIEWICZ, PIOTR (2009): The role of Visegrad cooperation in conflict resolution and coordination of foreign policies among its members, In: Quesaraku, Mariola (szerk, 2009): Towards regional advocacy for cooperation in the Balkans via european best practices. A collection of papers and discussions URL:

<http://idmalbania.org/sites/default/files/publications/Regiona%20lCooperation%20Visegrad.pdf> Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:53

KISS J. LÁSZLÓ (2010): Közép-Európa: 'elképzelt terek' és a 21. század kihívásai, In: Külügyi Szemle, Bp., 2010, 1. sz., 39-62. p. URL: <http://www.kulugyiintezet.hu/> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 23:23

KÖRÖSI ISTVÁN (2010): Közép-Európa helye a nemzetközi (európai) gazdasági, pénzügyi és innovációs folyamatban, Külügyi Szemle, Bp., 2010, 1. sz., 63-91. p. URL: <http://www.kulugyiintezet.hu/> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22: 05

KRÁL, DAVID (2012): Are we there yet? The road to a political union through the eyes of the V4 members In: Gostynska, Agata, Parkes, Roderick (szerk., 2012): Towards a V4 position on the future of Europe, Polish Institute of International Affairs, Lengyelország, 19-23. p. URL: <http://www.pism.pl/Publications/Reports/PISM-Report-Towards-a-V4-Position-on-the-Future-of-Europe> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22:18

KUNDERA, MILAN (1984): Tragedy of Central Europe, New York Review of Books, 7. sz., URL:

http://www.euroculture.upol.cz/dokumenty/sylaby/Kundera_Tragedy_%2818%29.pdf Utolsó letöltés: 2013. 05.05. 23:31

McNALLY, CATHERINE (2010): New possibilities for the Visegrad Group, Centre for Strategic & International Studies, URL: <http://csis.org/blog/new-possibilities-visegrad-group> Utolsó módosítás: 2010. november 23., Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:35

MEZŐ FERENC (2001): Közép-Európa fogalmi változása térben és időben, In: Tér és Társadalom, 3-4. sz., 81-103. p. URL: http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=0CEIQFjAF&url=http%3A%2F%2Ftet.rkk.hu%2Findex.php%2FTeT%2Farticle%2Fdownload%2F822%2F1641&ei=dodXUfiaA8iitAbP8IBI&usg=AFQjCNH_sAl1WXs66ww5YAnKW9RV-UOpog&bvm=bv.44442042,d.Yms Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 23: 35

MORAWIEC, RAFAL (2010): Military cooperation in Visegrad Group In: Madej, Marek (szerk, 2010): Cooperation on Security in Central Europe: Sharing V4 Experience with the Neighbouring Regions, Varsó, The Polish Institute of International Affairs URL: http://www.kulugyiintezet.hu/doc/files/Projektek/V4_Sec/Coop_%20in_security_in_Central_Europe_-_V4_Papers_No_1.pdf Utolsó letöltés: 2012. 06. 20: 21:20

NAGY ATTILA TIBOR (Utolsó módosítás: 2013. 03. 11.): A Kohézió Barátai, Méltányosság Politikaelemző Központ URL: <http://www.meltanyossag.hu/node/3119> Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 05:59

NYUSZTAY LÁSZLÓ (2002): Regionális együttműködés Kelet-Közép-Európában. A Visegrádi Négyek első évtizedének néhány tapasztalata, Budapesti Gazdasági Főiskola, Magyar Tudomány Napja, 2002 URL: http://elib.kkf.hu/okt_publ/tek_2002_10.pdf Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:37

RÉTI TAMÁS (2000): A kelet-közép-európai kereskedelem. Gazdasági együttműködés a szomszédos kis országokkal In: Közgazdaságtudományi Szemle, 2000. január, 64-80. p. URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00056/pdf/reti.pdf> Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 22:32

ROMSICS IGNÁC (1997): Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy terminológiai vita nyomában In: Rubicon, 1997, 5-6. sz., URL: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kozep_es_vagy_kelet_europa_egy_terminologia_i_vita_nyomaban/ Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 22:28

ROGOZA, JADWIGA, WIERZBOWSKA-MIAZGA, AGATA, WISNIEVSKA, IWONA (2012): A captive island. Kaliningrad between Moscow and the EU, Center for Eastern Studies, Varsó, Lengyelország, 66. p. URL:

http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Prace_41_EN.pdf Utolsó letöltés: 2013. 03. 24. 21:18

SINKA LÁSZLÓ (2012): Widening or deepening the EU? The V4 perspective on enlargement, In: Gostynska, Agata, Parkes, Roderick (szerk., 2012): Towards a V4 position on the future of Europe, Polish Institute of International Affairs, Lengyelország, 25-28. p. URL: <http://www.pism.pl/Publications/Reports/PISM-Report-Towards-a-V4-Position-on-the-Future-of-Europe> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22:18

SLÁVIKOVÁ, ELISKA (Utolsó módosítás: 2012. 03. 28.): Central Europe in Kosovo: 4 Stories, 4 Policies, Visegrad Revue, 2012. 03. 28. URL: <http://visegradrevue.eu/?p=433> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 23:42

ŠPOK, RADOMÍR (2009): Visegrad Cooperation: before and after accession to EU, In: Quesaraku, Mariola (szerk, 2009): Towards regional advocacy for cooperation in the Balkans via european best practices. A collection of papers and discussions URL: <http://idmalbania.org/sites/default/files/publications/Regiona%20lCooperation%20Visegrad.pdf> Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 21:53

ŠUPLATA, MILAN, VALÁŠEK, TOMÁŠ (2012): Towards a deeper Visegrad Defence Partnership, Central European Policy Institute, URL: <http://www.pism.pl/publications/reports/Report-Towards-a-Deeper-Visegrad-Defence-Partnership> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 23:48

SZÁLKAI KINGA (2012): A posztszovjet Kompország Ukrajna és az EU kapcsolata In: Bendarzszevszkij Anton (szerk.): Ukrajna: választások 2012, 17-21. p. URL: http://kitekinto.hu/downloads/kitekinto_elemzesek_15_ukran_valasztasok_2012.pdf Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 04:00

TERÉNYI JÁNOS (2010): Közép-Európa a magyar külpolitika optikájában, In: Külügyi Szemle, Bp., 2010, 1. sz., 3-17. p. URL: <http://www.kulugyiintezet.hu/search/default.asp> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 23:52

TÖRÖK KRISTÓF (2011): Where are you going countries of Visegrad? In: Military Science Review, 2011, 2. sz., URL:
<http://hadtudomanyiszemle.zmne.hu/?q=en/2011/volume-4-issue-2/social-science/where-are-you-going-countries-visegrad-treaty> Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 22:17

TÖRŐ CSABA (2011): The place of Central European countries in the EU: the Visegrad dimension of their presence and activities, Nemzetközi Konferencia: Collaboration Between Visegrad Group Countries and their Place in the European Union - The Impact of Shifts in Ruling Coalitions on Defining and Implementing Foreign Policy Goals, Osrodek Mysli Politycznej, Krakkó, 2011. október 15. URL:
http://www.omp.org.pl/artukul_en.php?artykul=16 Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 22:21

TRZASKOWSKI, RAFAL (2012): A closer economic union with V4 members on board? In: Gostynska, Agata, Parkes, Roderick (szerk., 2012): Towards a V4 position on the future of Europe, Polish Institute of International Affairs, Lengyelország, 15-18. p. URL: <http://www.pism.pl/Publications/Reports/PISM-Report-Towards-a-V4-Position-on-the-Future-of-Europe> Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 22:18

ZELENICKÁ, ZUZANA (2009): The Visegrad Group and the EU – Balanced relationship between the Visegrad Group and the EU? In: Politické vedy, 43-82. p. URL: http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/4_2009/2_zelenicka.pdf Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 00:11

További források

[1] A Visegrád Csoport hivatalos honlapja: www.visegradgroup.eu

- 1991: Nyilatkozat a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Magyar Köztársaság együttműködéséről az európai integráció útján (Visegrád)
- 1999: Contents of Visegrad Cooperation (Pozsony)
- 2004: Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland, and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union (Komeríz)

- 2011: The Bratislava Declaration of the Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on the occasion of the 20th anniversary of the Visegrad Group
- 2011: Joint Statement on the Enhanced Visegrad Group Activities in the Eastern Partnership (Pozsony)

[2] Euvonal.hu: Az európai integráció története URL:

http://www.euvonal.hu/?op=tenyek_tortenet Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 2:06

[3] index.hu: Így lett Magyarországból sereghajtó, Utolsó módosítás: 2012. 05. 24. 00:58; Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 22:57 URL:

<http://index.hu/gazdasag/magyar/2012/05/24/gdp/>

[4] mno.hu: Martonyi: A kormány kiemelten kezeli a Benes dekrétumok ügyét URL:

<http://mno.hu/belfold/martonyi-a-kormany-kiemelten-kezeli-a-benes-dekretumok-ugyet-1068014> Utolsó módosítás: 2012. 04. 12. 19:47, Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 23:06

[5] Múlt-kor történelmi portál: A Benes-dekrétumokról vitatkoznak az EP-ben Utolsó módosítás: 2012. szeptember 20. Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 02:31

[6] Bagó Zoltán Európa Parlamenti képviselő honlapja: Szlovákiai tényfeltáró bizottság felállítását kezdeményezte Bagó Zoltán a Benes-dekrétumok kapcsán URL:

http://bago.fidesz-eu.hu/hir/szlovakiai_tenyfeltaro_bizottsag_felallitasat_kezdemenyezte_bago_zoltan_a_bene_dekretumok_kapcsan/ Utolsó módosítás: 2013. 01. 16. Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 2:44

[7] A Nemzetközi Visegrádi Alap hivatalos honlapja: www.visegradfund.org

[8] Keleti Partnerség URL: <http://www.eu2011.hu/hu/keleti-partnerseg>, Utolsó letöltés: 2012. 06. 20. 23:17

[9] Visegrad.info: Neighbours of Visegrad and the EU: Eastern Partnership URL:

<http://www.visegrad.info/enp---eastern-dimension/factsheet/neighbours-of-visegrad-and-eu-eastern-partnership-.html> Utolsó módosítás: 2010. 04. 26. Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 03:43

- [10] origo.hu: Az EU-Ukrajna csúcstalálkozó is elmaradhat Timosenko elítélése miatt
URL: <http://www.origo.hu/nagyvilag/20111014-a-timosenkoper-utan-az-europai-bizottsag-viktor-janukovics-latogatasanak-lemondasat.html> Utolsó módosítás: 2011. 10. 15. Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 04:04
- [11] kitekinto.hu: Változatlanok Ukrajna EU-integrációs törekvései URL:
http://kitekinto.hu/europa/2011/04/14/valtozatlanok_ukrajna_eu-integracios_torekvesei/
Utolsó módosítás: 2011. 04. 14. Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 04:08
- [12] Az Európai Tanács honlapja: Eredményes tárgyalások: Ukrajna a társulási megállapodás küszöbén URL: <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/conclusion-of-talks-on-a-major-deal-with-ukraine?lang=hu> Utolsó módosítás: 2011. 12. 20 Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 04:11
- [13] hirado.hu: Aláírták a V4-es Harccsoport felállításáról szóló nyilatkozatot URL:
http://www.hirado.hu/Hirek/2013/03/06/16/Alairtak_a_V4_es_Harccsoport_felallitasarol_szolo_nyilatkozatot.aspx Utolsó módosítás: 2013. 03. 06. Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 04:58
- [14] MTV Ma Reggel – Megalakul a Visegrádi Harccsoport, 2013. 03. 11. URL:
http://videotar.mtv.hu/Videok/2013/03/11/07/Megalakul_a_Visegradi_Harccsoport.aspx
Utolsó letöltés: 2013. 05. 05. 18:21
- [15] Visegrad.info: Visegrad countries and Russia URL: <http://www.visegrad.info/v4-eu-russia-relations/factsheet/visegrad-countries-and-russia.html> Utolsó módosítás: 2010. 05. 07. Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 05:17
- [16] Policy Solutions (2012. október): Új irányok a magyar külpolitikában. A Policy Solutions elemzése és ajánlásai a Táncsics Alapítvány számára URL:
http://tancsicsalapitvany.hu/download/2012/workshop_05/policy_solutions_uj_iranyok_a_magyar_kulpolitikaban.pdf Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 05:30
- [17] Euvonal.hu: Európai Pénzügyi Paktum, vagyis az új kormányközi szerződés, a „Fiscal compact” URL: http://euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=61
Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 05:39

[18] [eukormany.hu: A „kohézió barátai” kiállnak a felzárkóztatási politika folytatása mellett](http://eu.kormany.hu/a-kohezio-baratai-kiallnak-a-felzarkoztatasi-politika-folytatasa-mellett) URL: <http://eu.kormany.hu/a-kohezio-baratai-kiallnak-a-felzarkoztatasi-politika-folytatasa-mellett> Utolsó módosítás: 2012. 06. 04. Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 6:05

[19] MTV Az Este – Mit várnak a visegrádi négyek az uniós támogatásoktól?, 2012. 06. 25. URL:
http://videotar.mtv.hu/Videok/2012/06/25/22/Mit_varnak_a_visegradi_negyek_az_unio_s_tamogatasoktol_.aspx Utolsó letöltés: 2013. 05. 04. 13:30

[20] MTV Híradó, 2013. 03. 07. URL:
http://videotar.mtv.hu/Videok/2013/03/07/13/A_nemet_kancellar_es_a_francia_allamfo_is.aspx Utolsó letöltés: 2013. 05. 06. 06:35